

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΓΙΑΝΝΑΚΗ  
Βοηθοῦ Σπουδαστηρίου Κλασσικῆς Φιλολογίας  
καὶ Ἀρχαίας Ἱστορίας

ΜΑΞΙΜΟΥ ΠΛΑΝΟΥΔΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ  
ΤΟΥ ἙΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΒΑΘΜΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΧΡΗΣΕΩΣ  
ΤΟΥ ΨΕΥΔΟ - ΑΓΓΟΥΣΤΙΝΟΥ

ΜΑΞΙΜΟΥ ΠΛΑΝΟΥΔΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ  
ΤΟΥ 'ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΒΑΘΜΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΧΡΗΣΕΩΣ'  
ΤΟΥ ΨΕΥΔΟ - ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ\*

Εισαγωγή

Ἡ μετάφραση τοῦ *De duodecim abusivis saeculi* τοῦ Ψευδο - Αὐγουστίνου ἢ τοῦ Ψευδο-Κυπριανοῦ<sup>1</sup> ἀποτελεῖ τμήμα τοῦ μεταφραστικοῦ ἔργου τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, τοῦ γνωστοῦ λογίου ποῦ ἔζησε στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 13ου καὶ στίς ἀρχές τοῦ 14ου αἰ. Μεταγλωττίζοντας στά

---

\* Σ' αὐτὴ τὴν περιοχή τῆς φιλολογικῆς ἔρευνας με ὀδήγησε ὁ καθηγητὴς τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Μ. Παπαθωμόπουλος, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ θερμὰ γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθειά του.

1. Μ' αὐτὸν τὸν τίτλο τὸ ἐκδίδει ὁ S. Hellmann, ποῦ τὸ θεωρεῖ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ πρὸ πολυδιαβασμένα βιβλία τοῦ Μεσαίωνα στὴ Δύση, στὸ *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur* 34, 1, Leipzig 1910, σελ. 1-61. Στὴν *Patrologia Latina* τοῦ Migne (XL, 1079-1088) ὑπάρχει ὁ τίτλος 'De duodecim abusionum gradibus'. Ὁ Μ. Rackl στὴ μελέτη του *Die griechischen Augustinusübersetzungen* (*Miscellanea Francesco Ehrle* I, Roma 1924 [= *Studi e Testi* 37], σελ. 18) παραθέτει τὸ δεύτερο τίτλο, καθὼς καὶ ὁ C. Wendel στὸ ἄρθρο του γιὰ τὸν Πλανούδη (*Realencyclopädie* XX, 2, 1950, 2241) καὶ ὁ Μ. Gigante στὸ *La cultura latina a Bisanzio nel secolo XIII* (*La Parola del Passato*, vol. XVII, Napoli 1962, σελ. 40). Τὸν ἴδιο τίτλο δίνει κι ὁ W. O. Schmitt στὸ ἄρθρο του στὸ *Lexikon Der Kleine Pauly*, ἀλλὰ στίς μελέτες του *Lateinische Literatur in Byzanz* (*Jahrbuch der Oesterr. Byz. Ges.*, 17, 1968, σελ. 132 κ. κ.) καὶ *Pseudo-Cyprians 'De duodecim abusivis saeculi'* in der *Übersetzung des Maximus Planudes* (*Studia Byzantina Folge II*, Berlin 1973, σελ. 13 κ. κ.) συμφωνεῖ με τὸν S. Hellmann. Τὸ ἔργο ἀποδόθηκε σὲ πολλοὺς συγγραφεῖς. Ἡ λατινικὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Μεσαίωνα τὸ ἀποδίδει στὸν Κυπριανὸ ἢ στὸν Αὐγουστίνου. Ἀπὸ τότε ποῦ ὁ J. Amorbach (1506) τὸ συμπεριέλαβε στὴν ἐκδοση τῶν ἔργων τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ὁ G. Morel τὸ ἔβαλε ἀνάμεσα στὰ ἔργα τοῦ Κυπριανοῦ (1564), τὸ ξαναβρίσκει κανεὶς σὲ ὅλες τὶς ἐκδόσεις τῶν ἔργων καὶ τῶν δύο αὐτῶν πατέρων. Ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τῆς ἐλληνικῆς μετάφρασης φαίνεται ὅτι ὁ Πλανούδης τὸ θεώρησε γνήσιο ἔργο τοῦ Αὐγουστίνου, πράγμα ποῦ δὲν πρέπει νὰ τὸ θεωρήσουμε παράξενο, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας τὴν κατάστασι στὴν ὁποία βρισκόταν τότε ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα σχετικὰ με τὸ ἔργο τοῦ Αὐγουστίνου. Στὴν πραγματικότητα τὸ ἔργο εἶναι ἀπόκρυφο, ποῦ γράφτηκε στὴν Ἱρλανδία τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 7ου αἰ. (δ. π., σελ. 26) καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ W. O. Schmitt (*Lateinische Literatur ...*, σελ. 132). Βλ. καὶ Μ. Rackl δ. π., καὶ C. Wendel δ. π.

Ἑλληνικά τὴν πραγματεία αὐτὴ ὁ Πλανούδης θέλησε νὰ παρουσιάσῃ στὸν ὀρθόδοξο χριστιανικὸ κόσμον ἕνα ἠθικοδιδασκτικὸ κείμενο τῆς λατινικῆς Γραμματείας, ποῦ ἔχει ὡς θέμα τὴν παρουσίαση ὀρισμένων ἀνθρωπίνων ἐλαττωμάτων. Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι χωρισμένο σὲ δώδεκα τμήματα, βαθμούς. Στους δέκα πρώτους στηλιτεύονται οἱ ἄνθρωποι ποῦ δὲ συμπεριφέρονται ὅπως ἀρμύζει εἴτε στὴν ἡλικία εἴτε στὸ φύλον εἴτε στὴ θέση τους μέσα στὴν κοινωνία. Οἱ δύο τελευταῖοι βαθμοὶ ἀναφέρονται στὸ δῆμον, ὁ ἐνδέκατος στὸν ἀπαίδευτο καὶ ὁ δωδέκατος στὸν ἄνομο δῆμον.

Μέχρι σήμερον δὲν ἔχει γίνῃ καμία κριτικὴ ἔκδοση τοῦ ἔργου<sup>1</sup>. Ὁ W. O. Schmitt σὲ πρόσφατη μελέτη του ἐκδίδει τὸν τέταρτον καὶ τὸν ἕνατον βαθμὸ<sup>2</sup>, στηριγμένος μόνον σὲ ἕνα χειρόγραφο, τὸν κώδικα τοῦ Βου-

1. Βλ. W. O. Schmitt, *Lateinische Literatur...*, σελ. 133.

2. W. O. Schmitt, *Pseudo-Cyriacs...*, σελ. 13-36. Στὴ μελέτη αὐτὴ ὑπάρχουν μερικές ἀβλεψίες καὶ παραναγνώσεις, καθὼς καὶ μερικές ἐσφαλμένες, κατὰ τὴ γνώμη μας, παρατηρήσεις: α) Στὸ 4. 18 ἔχει 'τοῖνον' ἀντὶ γὰρ τὸ 'τοῖνον', στὸ 4. 22 'βλεπόμενα' ἀντὶ γὰρ τὸ 'τά βλεπόμενα', 4. 26 διάβασε 'τούτων' ἀντὶ γὰρ τὸ 'τούτου', 'ἐξελώμεθα' ἀντὶ γὰρ τὸ 'ἐξεχώμεθα', 4. 27 'αἰωνίων' ἀντὶ γὰρ τὸ 'αἰωνίως', 4. 49 'ἐλετήμονες' ἀντὶ γὰρ τὸ 'οἱ ἐλεήμονες'. Ἐνῶ σὲ ὀρισμένα σημεῖα διορθώνει τὰ λάθη τοῦ κώδικα, ἀλλοῦ τὰ ἀφήνει, ὅπως: 4. 37 'ἀποτινῦναι', 4. 43 'πιπράσκη', 4. 47 'οἱ', 4. 48 'κᾶκ', 9. 1 κ. κ. 'ἐνάτου', 'ἐννατος'. Στὸ 9. 10 ἀκολουθώντας τὸ χφ στίζει μετὰ ἀπὸ τὸ 'ἀπροσωπολήπτως' ἀντὶ νὰ στίξῃ πρὶν ἀπ' αὐτό, ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ νόημα. Στὸ 9. 37 τὸ χφ ἔχει 'δείουσι' ποῦ τὸ διορθώνει σὲ 'δηΐουσι' ἀντὶ 'δηοῦσι'. Στὸ 9. 39 ἀφήνει τὸ 'βίαι' ποῦ ἔχει τὸ χφ, στὸ 9. 47 δὲ διορθώνει τὸ 'κατατέλιπεν' τοῦ χφ οὔτε στὸ 9. 55 τὸ 'ἐξεργάσηται'.

β) Στὶς σελίδες 22 κ. κ. ὁ Schmitt κάνει ὀρισμένες παρατηρήσεις πάνω στὸ μεταφραστικὸ τρόπο τοῦ Πλανούδη: σημειώνει τὴ σύνταξιν τοῦ 'εἰ μὴ' μὲ μετοχὴ γὰρ τὴ σύνταξιν τοῦ 'εἰ μὴ' μὲ ἐπιθετικὴ μετοχὴ, ὅπως εἶναι στὸ 4. 12 'εἰ μὴ ὁ ... παρασχόμενος', δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ γίνεταί συζήτηση (βλ. H. Weir Smyth, *Greek Grammar Cambridge* 1956, σελ. 530). Οἱ R. Kühner - B. Gerth (*Ausführliche Griechische Grammatik* II, 4. Aufl. Hannover 1955, 487 § 577, 8), στοὺς ὁποίους παραπέμπει, μιλοῦν γὰρ τὴ σύνταξιν τοῦ 'εἰ μὴ' μὲ ἐπιρρηματικὴ μετοχὴ, ποῦ εἶναι πραγματικὰ σπάνια. — Ἡ ἀπόδοσις τοῦ *praebere* μὲ τὸ 'ἀντικατέχεται' δὲν ἀφήνει περιθώρια γὰρ προβληματισμοῦς, γιὰτὶ ἐδῶ πρόκειται γὰρ λάθος τῶν ἀντιγραφῶν: τὸ ρῆμα εἶναι 'ἀντιπαρέχεται' (βλ. κριτικὸν ὑπόμνημα 4. 35). — Στὴ σελ. 23 ὁ Schmitt γράφει 'ἀναδιδῶμι' ἀντὶ γὰρ 'ἀποδιδῶμι' — Γιὰ τὴ σύνταξιν 'μὴ + ἀπαρέμφατο', ποῦ τὴ θεωρεῖ ἀρνητικὴν τελικὴν πρότασιν (σελ. 28), ἔχομεν νὰ παρατηρήσομε ὅτι στὸ 9. 10 κ. κ. τὰ ἀπαρέμφατα εἶναι ὑποκειμένα στὴν ἔκφραση 'δικαιοσύνη βασιλέως ἐστὶ' καὶ ὄχι τελικῆς προτάσεως: ἄλλωστε καὶ στὸ λατινικὸν κείμενον ἡ σύνταξιν εἶναι ἡ ἴδια. — Στὸ 9. 38 ὁ Πλανούδης ἀκολουθώντας τὴ γραφὴν ποῦ ὑπάρχει καὶ στὰ λατινικὰ χφφ TMO ἀποδίδει ὀρθὰ μὲ τὸ 'χειμῶνος' τὴ λέξιν *hiemis* (βλ. § διαφορητικῆς γραφῆς) καὶ ὄχι τὸ *hiemispergia* ἐπομένως δὲν ὑπάρχει στὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ παρανόησις γὰρ τὴν ὅποια μιλάει ὁ Schmitt. — Χαρακτηρίζει ἐπίσης ὡς παρανόησις τοῦ Πλανούδη τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἔκφρασης *modo plagali* μὲ τίς λέξεις 'τῷ τρόπῳ τῶν τιμωρητικῶν πληγῶν' (9. 57). Νομίζομε ὅτι ἡ ἔκφρασις ἀποδόθηκε σωστά: τὸ *modo* δὲν εἶναι ἐπίρρημα, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Schmitt, ἀλλὰ

κουρεστίου<sup>1</sup>, ἐνῶ ἡ ἔκδοσή μας περιλαμβάνει ὅλους τοὺς βαθμοὺς καὶ γίνεται μὲ βάση τὰ χειρόγραφα<sup>2</sup> ποὺ ἐπισήμανε ὁ Μ. Rackl.

### Χρονολογικὸς πίνακας τῶν χειρογράφων

M	Μετοχίου 147 . . . . .	1596
E	Ἐσφιγμένου 115 . . . . .	1596/1597
P	Πάτμου 444 . . . . .	17ου αἰ.
B	Βουκουρεστίου 576 . . . . .	18ου αἰ. <sup>3</sup>

### Περιγραφή τῶν χειρογράφων

M Μετοχίου Παναγίου Τάφου 147, χάρτ., φφ 341, 16ου καὶ 17ου αἰ.  
Βλ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη τ. Δ',  
Πετροῦπολις 1899 (ἀνατύπωση στὶς Βρυξέλλες 1963), σελ. 135-6.

Τὸ χειρόγραφο δὲ βρίσκεται σὲ καλὴ κατάσταση. Ἀποτελεῖται ἀπὸ  
διάφορα τεύχη μὲ ποικίλα σχήματα, ποὺ γράφτηκαν ἀπὸ διάφορους  
γραφεῖς τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰ. καὶ ποὺ ἀργότερα σταχώθηκαν μαζὶ.  
Ἡ μετάφραση τοῦ Πλανούδη βρίσκεται στὸ 16ο τεύχος, ποὺ ἀποτελεῖ-  
ται ἀπὸ δύο τετράδια (μὲ δώδεκα φύλλα τὸ πρῶτο καὶ ἔντεκα τὸ δεύτε-  
ρο), καὶ στὰ φφ 133-145. Στὰ φφ 145<sup>v</sup> - 151<sup>v</sup> ὑπάρχει ἡ μετάφραση

ἀφαιρετικῆ. Ἡ συντακτικὴ σειρά εἶναι ἡ κανονικὴ: οὐσιαστικὸ + ἐπίθετο. Ἐξάλ-  
λου ἔτσι τὸ ἀντιλαμβάνεται καὶ ὁ Hellmann (δ. π., σελ. 53). Τὸ πлагали δὲν προσ-  
διορίζει τὸ роена. Ὁ Πλανούδης ἐδῶ ἀκολουθεῖ τὴ γραφὴν *vita futura* ποὺ σώ-  
ζεται στὸ λατινικὸ χφ O.

1. Βλ. παρακάτω στὴν περιγραφή τῶν χειρογράφων.

2. Τὰ χφφ EM τὰ ἔχουμε στὸ Σπουδαστήριό μας σὲ μικροταινίες, ἐνῶ τοὺς  
BP σὲ φωτοαντίγραφα. Ἐκφράζω τὶς εὐχαριστίες μου στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη,  
στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρουμανίας (αὐτὴ μᾶς ἔστειλε δωρεὰν τὸ φω-  
τοαντίγραφο), στὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν καὶ στὸ Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατε-  
ρικῶν Ἐρευνῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βλατάδων, ποὺ εἶχαν τὴν προθυμία νὰ μᾶς τὰ  
στείλουν. Τὸ χειρόγραφο M τὸ γνωρίζω ἀπὸ αὐτοψία.

3. Ὁ Schmitt, δ. π., σελ. 34, σημ. 41 δὲ δέχεται τὴ χρονολόγηση τοῦ Li-  
tzica (βλ. παρακάτω στὴν περιγραφή τῶν χφφ) καὶ τοποθετεῖ τὸ χφ στὴ γραφολο-  
γικὴ παράδοση τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰ. μ. Χ., παραπέμποντας στὸν H. Hunger, *Ge-  
schichte der Textüberlieferung der antiken mittelalterlichen Literatur I*, Zürich  
1961, 105. Τὰ ὅσα γράφει ἐκεῖ ὁ Hunger εἶναι γενικὰ καὶ δὲ βοηθοῦν καθόλου στὸ  
νὰ ἀλλάξουμε τὴ χρονολόγηση τοῦ Litzica. Ὁ καθηγητὴς τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλ-  
ληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ν. Παναγιωτάκης τὸ χρονο-  
λογεῖ κι αὐτὸς μὲ βεβαιότητα στὸ 18ο αἰ. μ. Χ. Ἡ ἀπόκλιση τῶν γραμμάτων πρὸς  
τὰ δεξιὰ καὶ ἡ σύνδεση μεταξὺ τους, καθὼς καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι γραμ-  
μένα ὀρισμένα ἀπὸ αὐτὰ — π. χ. τὸ τ — μᾶς δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ τοποθετήσουμε  
τὸ χφ στὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. μ. Χ. Πρβλ. τὸν πίνακα ποὺ παραθέτουμε στὸ τέλος.

τοῦ Προχόρου Κυδώνη : Τοῦ μακαρίου Ἀύγουστίνου Παράλληλα τῶν δέκα νομικῶν παραγγελμάτων καὶ τῶν δέκα Αἰγυπτιακῶν πληγῶν, τίνι πληγῇ πλήσεται ὁ τινα ἐντολὴν παραβάς. Ὁ γραφέας ἔγραψε τὸ ὄνομά του ὕστερα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ κείμενα : Ἐν ἔτει Ἱζρε' ἰνδ. Ἰης Σεπτεμβρίου ιαη. Ἐν Μοσχοβία. Ἱερόθεος ὁ Μονεμβασίας<sup>1</sup> κυρίῳ Δαμασκηνῶ τῷ ἱερομονάχῳ καὶ ἀρχιμανδρίτῃ τῆς ἁγίας πόλεως τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Ἱερόθεος Μονεμβασίας χαρακτηρίζεται ὡς ἄριστος καλλιγράφος<sup>2</sup>, πράγμα πού τὸ διαπιστώνει κανεὶς καὶ ἐδῶ μαζί μὲ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι καὶ ὀρθογράφος. Τὸ δεύτερο χέρι πού ἔκαμε ὀρισμένες διορθώσεις τὸ σημειώνουμε ὡς Μ<sup>1</sup>. Τὸ χειρόγραφο αὐτό, μολονότι παραλείπει μερικές λέξεις, εἶναι βασικό γιὰ τὴν ἐκδόσή μας.

Ε Ἐσφιγμένου 115 (Ἄθως 2128), χάρτ., 8ῶ, φφ 209, 16ου αἰ. Βλ. Σπυρ. Π. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἄγιου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων τ. Α', Καϊμπριτζ 1895 (ἀνατύπωση Ἄμστερνταμ 1966), σελ. 184. Ἀπαρτίζεται ἀπὸ δύο μέρη, πού τὸ καθένα τους ἔχει γραφτῇ ἀπὸ διαφορετικὸ χέρι καὶ πού ἀργότερα σταχώθηκαν μαζί καὶ ἀποτελοῦν τώρα ἐνιαῖο κώδικα. Τὸ πρῶτο μέρος τὸ ἀποτελοῦν τὰ φφ 1-77 καὶ τὸ δεύτερο τὰ φφ 78-209.

Στὰ φφ 158-185 περιέχεται ἡ μετάφραση τοῦ Πλανούδη καὶ ἀπὸ τὸ φ 185<sup>v</sup> ἀρχίζει ἡ μετάφραση τοῦ Προχόρου Κυδώνη, πού ἀναφέραμε πῶς πάνω. Στὸ φ 157<sup>v</sup> : Ἐν Μοσχοβία... μοναχὸς Πορφύριος ὑποδιάκων Σωζωπολίτης ἐκ τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἔγραψε ταύτην τὴν θεόπνευστον βίβλον ἐν ἔτει Ἱζρε' φ' (= 1596/1597).

Ἄν ὄχι ἡ ἀδέξια γραφῆ, ἐξάπαντος τὰ ἄφθονα λάθη φανερώνουν ὅτι ὁ γραφέας ἦταν ὀλιγογράμματος. Ἐνα δεύτερο χέρι διορθώνει τὰ περισσότερα λάθη τοῦ ἀντιγραφέα καὶ σημειώνει στὸ περιθώριο ὀρισμένες διαφορετικὲς γραφές, μερικές ἀπὸ τίς ὁποῖες εἰσάγουμε καὶ στὴν ἐκδόσή μας ὡς γραφές τοῦ Ε<sup>1</sup>.

Ρ Πάτμου 444, χάρτ., 4ο, φφ 161, 17ου αἰ. Βλ. Ἰ. Σακελλίωνος, Πάτμιακὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθήνησιν 1890, σελ. 200.

Στὰ φφ 1-11<sup>v</sup> : ἡ μετάφραση τοῦ Πλανούδη καὶ στὰ 11<sup>v</sup> - 16<sup>r</sup> : ἡ μετάφραση τοῦ Προχόρου Κυδώνη (βλ. παραπάνω).

Παρουσιάζει λίγα ὀρθογραφικὰ λάθη, σὲ μερικά ἀπὸ τὰ ὁποῖα συμ-

1. Γιὰ τὸν Ἱερόθεο, τὸ μητροπολίτη Μονεμβασίας, βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Χρονογράφου τοῦ Δωροθέου τὰ Λαογραφικά, Λαογραφία τ. ΙΗ, σελ. 116 κ. κ.

2. Βλ. Β. Μυστακίδη, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Α', περ. β', σελ. 362, σημ. 10.

φωνεῖ μὲ τὸν Ε. Ἡ γραφὴ δείχνει γραφέα μὲ πείρα. Κι ἐδῶ ἔχουμε διορθώσεις ἀπὸ ἄλλο χέρι, πὺ μερικὲς φορὲς εἶναι ἐσφαλμένες. Τὸ χέρι αὐτὸ τὸ σημειώνουμε ὡς Ρ<sup>1</sup>.

Β Βουκουρεστίου 576 (166), χάρτ., 21×17 cm, φφ 95, 18ου αἰ. Βλ. C. Litzica, Biblioteca Academiei Române Catalogul manuscriptelor Grecesti, Bucuresti 1909, σελ. 256-7.

Στὰ φφ 69-84: ἡ μετάφραση τοῦ Πλανούδη καὶ στὰ φφ 5<sup>Γ</sup> - 11<sup>Υ</sup>: ἡ γνωστὴ μας μετάφραση τοῦ Προχόρου Κυδῶνης.

Ἡ γραφὴ εἶναι καθαρὴ καὶ κομψὴ καὶ τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη εἶναι ἐλάχιστα.

### Τὸ ἀρχέτυπο

Τὰ κοινὰ λάθη πὺ δίνουμε παρακάτω φανερώνουν ὅτι καὶ τὰ τέσσερα χειρόγραφα κατατάγονται ἀπὸ ἓνα κοινὸ πρόγονο, τὸν α. Πρῶτα δίνουμε τὲς ὀρθὲς γραφὲς καὶ ἀκολουθοῦν οἱ ἐσφαλμένες γραφὲς τοῦ α:

1. 26 παρατεθέντα: παρατιθέντα α
3. 5 παρὰ: περὶ α 8 πρὶν ἐφικέσθαι τῆς τοῖς: ἐφικέσθαι τοῖς α 29 πονεῖται: πονᾶται α
4. 18 ἀνθρώπου: αὐτοῦ α 35 ἀντιπαρέχεται: ἀντικατέχεται α
5. 30 περιβολὴν ἀρμόττουσαν: περιβολὴ νει προβολὴ ἀρμόττουσα α 33 ὑπερόφρει: ὑπόφρει νει ὑπόφρυ α ἐπιτρέπειν: ἐπιβλέπειν α
6. 15 τῶ... εἶναι: τό... εἶναι α ἀναρτᾶν: ἀναδεῖν α
7. 3 διὰ τῆς πίστεως (per fidem): om. α 6 ἐπιθυμίαν: ἐπιτυχίαν α
8. 9 ἔνοικοι: ἔντισι α
9. 47 καταλέλοιπεν: καταλέλιπεν α
10. 33 ἐξείλεκται: ἐξήλεκται α

### Οἱ δύο ομάδες τῶν χειρογράφων

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὲς παρακάτω διαφορετικὲς γραφὲς, τὰ χειρόγραφα χωρίζονται σὲ δύο ομάδες. Στὴ μία ἀνήκει μόνον ὁ Μ, ἐνῶ στὴν ἄλλη οἱ ΒΕΡ (β):

1. 25 ἀπολλύουσιν Μ: ἀπολύουσιν ΒΕΡ
2. 7 ἀπολείπει ΒΕΡ: ἀπειλείπει Μ
3. 2 νέος, εἰ ΒΕΡ: εἰ νέος Μ 10 τελειότης ΒΕΡ: κατάστασις Μ 17 τέτταρσι ΒΕΡ: τέσσαρσι Μ 20 παρῆν τοῦ πατρός μου ΒΕΡ: τοῦ πατρός μου παρῆν Μ 26 περὶ Μ: ἡ περὶ ΒΕΡ 27 ἡ ὑποταγὴ Μ: ἡ om ΒΕΡ
4. 3 φυλάσσειν ΒΕΡ: φυλάσσει Μ 27 λόγου Μ: λόγων ΒΕΡ
5. 21 συσσιτίαν Μ: συσσιτείαν ΒΕΡ 26 τοῦ ἔνδον Μ: τῶν ἔνδον ΒΕΡ

29 τείνοντας BEP: ἐντείνοντας M 34 κομωτικῆ M: κωμωτικῆ BEP 42 καταστωρενῦναι (-νῦναι P) BEP: καταστρωννῦναι M

6. 5 τῆς BEP: τοῖς M 15 ἐαυτοῦ BEP: ἐαυτῶ M 16 ἀμαρτανόντων BEP: ἀμαρτημάτων M 24 αὐτῶ καὶ M: om. BEP 29 πρὸς τὸν M: τὸν om. BEP 48 καθαιρεῖ M: καθαίρει BEP

7. 7 αὐτὸ BEP: om. M 9 καθεστῶς BEP: καθεστὸς M 12 ἐπιζητοῦνται M: ἐπιζητοῦμεν (-οῦμεν P) BEP 21 δύνανται BEP: δύναται M 50 ὑμῶν vel ἡμῶν BEP: om. M 52 πρὸς τὸ προσεύχεσθαι ἔφη BEP: ἔλεγε πρὸς τὸ προσεύχεσθαι M 55 ὡς ... γῆς M: om. BEP

8. 6 εὐτελῶς BEP: εὐτελοῦς M 12 ὥστε δὲ μὴ vel ὥστε δεῖ μὴ BEP: ὥστε μὴδὲ M

9. 37 δηοῦσι M: δειοῦσι vel δεῖοῦσι BEP 39 βίαι BEP: βιαιῶν M 46 ἀεὶ BEP: om. M

10. 6 ὄνομα ὄν BEP: ὄν ὄνομα M 11 αὐτοῖς BEP: αὐτὸν M 16 δεῖ δὴ BEP: δεῖ δὲ M 25 μὴδ' M: μὴδὲ BEP εἰπέ... ἀκούση BEP: om. M 35 Παῦλος BEP: om. M 39 πιστὸν BEP: om. M

11. 15 ἔτι BEP: om. M

12. 15 κοινῆ BEP: om. M 33 μὴ οὖν BEP: μὴ νῦν M.

### Σχέση τῶν χειρογράφων BEP

Τὰ χειρόγραφα BEP παρουσιάζουν ὀρισμένα διαχωριστικά λάθη, ποὺ μᾶς δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ τὰ χωρίσουμε σὲ δύο ὑποομάδες. Στὴ μία ἀνήκει ὁ E καὶ στὴν ἄλλη οἱ BP (γ).

α) Διαχωριστικά λάθη τοῦ E (παραθέτουμε μόνο τὰ πιὸ χαρακτηριστικά):

1. 26 ἄρχοντος BMP: ἔχοντος E
2. 8 δένδρον BMP: δένδρων E 17 ἄχαρι BMP: ἄχρι E
3. 37 νέος τοίνυν BMP: νοὺς τοίνυν E
4. 12 οὐδέποτε BMP: οὐδέπω E
5. 9 ἄγχει BMP: αὐχει E
6. 17 ἰδίαις BMP: om. E
7. 47 ἀχρεῖος BMP: εὐχρεῖος E
8. 21 πότερον BMP: πρότερον E
9. 4 τοῦ ἰδίου BMP: αὐτοῦ ἰδίου E
10. 10 σε BMP: σοι E
11. 4 μὴ παιδείας BMP: om. E 7 ἡθῶν BMP: ἡ θεὸν E
12. 4 παγίδα BMP: om. E.

β) Διαχωριστικά λάθη τῶν BP:

6. 4 ἡ καὶ EM: ἡ καὶ BP

7. 26 ὡσανεὶ μὴ EM : ὡς ἀεὶ μὴ BP
9. 41 πάντα EM : om. BP
10. 18 φορᾶσαι vel φορᾶσαι ME : φορέσαι BP
12. 6 εἰς τὴν EM : εἰς om. BP.

Τὰ παραπάνω στοιχεῖα δείχνουν ὅτι τὰ χειρόγραφα BEP ἔχουν ἓνα χαμένο κοινὸ πρόγονο, τὸν β.

### Σχέση τῶν χειρογράφων BP

Τὰ χειρόγραφα B καὶ P παρουσιάζουν τὸ καθένα τους διαχωριστικά λάθη.

α) Διαχωριστικά λάθη τοῦ P :

2. 16 post ῥυτιδοῦται add. καὶ βῆξ (sic) ἀναδίδοται P
4. 16 ἀπολαύειν BEM : ἀπολάβειν P
5. 7 μέθην ... πιέζει BEM : om. P
6. 23 τῷ ... δημιουργῶ BEM : τό ... δημιουργῶ P 38 ὑπερπερηνωτέραν BEM : ὑπερπερηνωτέραν P
10. 6 ἐρμηνεύει BEM : ἐρμηνεύειν P 18 διορθοῦν BEM : διορθοῦς P
11. 11 οὐχ BEM : οὐκ P.

β) Διαχωριστικά λάθη τοῦ B :

5. 54 αὔξη EMP : αὔξησις B
6. 8 Ἥλι EMP : Ἥλει B 21 στερρῶς EMP : καὶ μὴ στερρῶς B
7. 56 ἑαυτὸν EMP : ἑαυτοῦ B
8. 19 ἀποβάλλωσι βασιλείαν EMP : βασιλείαν ἀποβάλλωσι B
9. 26 ἐν τῷ παρόντι βίῳ ποιεῖ EMP : ποιεῖ ἐν τῷ παρόντι βίῳ B
10. 44 ποιμένες EMP : ποιμαίνοντες B
11. 19 τοι om. B
12. 29 καιροὶ EMP : καιρὸς B.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ συνάγεται ὅτι τὰ δύο χειρόγραφα ἔχουν ἓνα χαμένο κοινὸ πρόγονο, τὸν γ.

Ἐπάρχουν ὅμως ὀρισμένες περιπτώσεις ποὺ φαίνεται νὰ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ταξινόμηση τῶν χειρογράφων B καὶ P, ποὺ προτείνουμε παραπάνω :

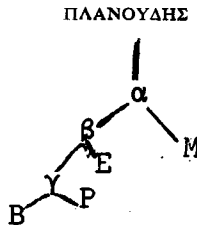
- α) 5. 30 τὰ χειρόγραφα BP ἔχουν τὴ σωστὴ γραφὴ *περιβολή*, ἐνῶ οἱ EM ἔχουν *προβολή*.



β) 3. 14 προστάσσεται Β: προτάσσεται EMP 5. 26 προνοούμεθα Β: προνοούμενα EMP 6. 11 ούτινοσοῦν Β: ό,τινωσοῦν νεί ότινωσοῦν EMP 41 φανερόν Β: φανερών EMP 48 καθίζει Β: καθέζει EMP 9. 34 οίκωφέλειαι Β: οίκοφέλειαι EMP 10. 28 έξωστραχισθείς Β: έξωστραχισθεις EMP.

Στήν πρώτη περίπτωση οί γραφεΐς τών ΕΜ δέ διάβασαν σωστά τό συντομογραφημένο προθεματικό περι - και στην άλλη οί σωστές γραφές τού Β εΐναι διορθώσεις τού γραφέα, πού, καθώς άναφέραμε, φαίνεται ότι ήταν έγγραμματος. Αϋτές οί παρατηρήσεις αίρουν τή δυσκολία πού δημιουργοῦν οί δύο αϋτές άσυμφωνίες τής χειρόγραφης παράδοσης και συνγοροῦν για τήν όρθότητα τής πορείας πού ακολουθήσαμε.

Όπως εΐδαμε, ή χειρόγραφη παράδοση τού έργου άρχίζει άπό τό 16ο αι. μ. Χ. Τό αϋτόγραφο τού Πλανούδη δέ σώθηκε. Έκτός άπό τά τέσσερα γνωστά, δέν έχουν έπισημανθῆ άλλα χειρόγραφα, πού νά έχουν γραφτῆ στην έποχή του ἤ στο 15ο αι., κι αϋτό δέ σημαίνει ότι αποκλείουμε τήν ύπαρξή τους. Τά λάθη τού άρχετύπου τό άπομακρόνουν χρονικά άπό τό αϋτόγραφο τού βυζαντινού λογίου. Τά στοιχεΐα πού δώσαμε παραπάνω και πού αποκλείουν τήν άμεση καταγωγή τού ένός χειρογράφου άπό τό άλλο, μάς όδηγοῦν στο παρακάτω στέμμα :



Τοῦ μακαρίου Αὐγουστίνου 'Περὶ τῶν δώδεκα βαθμῶν τῆς παραχρήσεως'. Μετεγλωττίσθη δὲ ἐκ τῆς Λατίνων διαλέκτου εἰς τὴν Ἑλληνίδα παρὰ τοῦ σοφωτάτου ἐν μοναχοῖς κυροῦ Μαξίμου τοῦ Πλανούδη.

### 1. Περὶ τοῦ πρώτου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Πρῶτος βαθμὸς παραχρήσεώς ἐστίν, εἴ τις ἐν φαύλῳ βίῳ σοφὸς καὶ διδασκαλικὸς εἴη. Αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ λόγῳ διδάσκει ἔργοις ἐκπληροῦν ἀμελεῖ, οἱ δὲ τῆς διδασκαλίας ἀκροαταὶ εἰς ἔργον φέρειν τὰ λεγόμενα καταφρονοῦσιν, ὅταν ὀρῶσι τὰς πράξεις τοῦ διδασκάλου τοῖς λόγοις ἀντιβαινούσας. Οὐδὲ γὰρ ἔχει δύναμιν πρὸς τὸ δρᾶν ἢ τοῦ μυσταγωγοῦ διδασκαλία, εἰ μὴ ταύτην εἰς ἔργον ἐκβᾶσαν ταῖς τῶν ἀκουόντων καρδίαις ἐνιδρύει.

Μᾶλλον μὲν οὖν, εἰ πρὸς τοὺς τῶν παθῶν ἔρωτας ἀσελγῶς ὁ διδάσκων ἀπολισθήσει, ἐν ἐλάττονι τίθεται τοῖς ἐτέρου διδασκάλου φαρμάκοις ἐξιᾶσθαι τὰ τραύματα. Διὸ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ἀρετῆς τε πέρι καὶ διδασκαλίας ὑγιοῦς θέλων τοὺς μαθητὰς μυσταγωγεῖν, ὅποιαν ἔχειν ἐν τούτοις δεῖ τὴν ἀκρίβειαν, ὑποτίθεται λέγων: 'Ἐὰν δὲ τὸ ἄλλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; Μονονουχὶ λέγων, εἰ ὁ διδάσκαλος τῆς ἀληθείας ἐκπέσει, παρὰ τοῦ πάλιν διδασκάλου σωφρονισθήσεται; Καὶ εἰ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστί, τὸ σκότος αὐτὸ πόσον; Εἰ γὰρ τῆς τοῦ βλέπειν διακονίας ὁ ὀφθαλμὸς παύσεται, τίς παρὰ τῆς χειρὸς ἢ τοῦ ποδὸς ἢ τοῦ λοιποῦ σώματος ταύτην τὴν λειτουργίαν εἰσπράξεται; Διὸ καὶ οἱ τὴν τῆς διδασκαλίας

20 διακονίαν ἀνελόμενοι προσεχέτωσαν τὸν νοῦν, ἵνα μὴ χείροσιν εὐθύναις ὑπόδικοι γένωνται, εἰ πλείοσιν ἀπωλείας προφάσεις περισσοτέρως παρέξουσιν. Καὶ γὰρ καὶ Σολομῶν εἰς πλείονος σοφίας παράβασιν ἐμπεσῶν, ὅλης τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ δήμου τὴν διασποράν, τό γ' εἰς αὐτὸν ἤκον, εἰργάσατο.

25 Οἷς γὰρ πολλὰ παρατίθεται, μείζω ἀπολλύουσιν, ἂν μὴ καλῶς οἰκονομῶσι τὰ παρατεθέντα αὐτοῖς δῶρα παρὰ τοῦ ἄρχοντος. Ὡ γὰρ πολὺ παρατίθεται, πολὺ καὶ ἀπαιτηθήσεται καὶ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας δριμυτέραις καὶ χαλεπωτέραις αἰκίαις ἐκδικήσεως εὐθυνθήσεται.

### 2. Περὶ τοῦ δευτέρου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Δεύτερος βαθμὸς παραχρήσεώς ἐστίν, εἰ γέρων ἀνάγωγος εὐρεθείη.

1. 1 Περὶ... παραχρήσεως om. EMP 7 τὰς ... καρδίας E 15 ἐτέρου post τοῦ add. s. l. P 19 οἱ τὴν BEMmg. P: οἱ ταύτης M 25 ἀπολλύουσιν Ep.c. M: ἀπολλύουσιν Ea.c. P 26 παρατιθέντα codd. ἄρχοντος: ἔχοντος E

Ἐὰν γὰρ τὰ μέλη τοῦ ἔξωθεν ἀνθρώπου καταγηρᾶ, αἱ τῆς ψυχῆς ἀρεταί, ἅπερ ἐστὶ τὰ μέλη τοῦ ἔνδον ἀνθρώπου, ἰσχὺν αὕξης οὐ λαμβάνει. Πλείω γὰρ ἐπιμέλειαν εἰς τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν τοῖς γέρονσι προσήκει καταβάλλεσθαι, οὓς τὸ τῆς ἡλικίας ἄνθος τὸ κατὰ τὸν παρόντα βίον παρελθὸν ἀπολείπει.

Ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς ξύλοις ἐκεῖνο πονηρὸν ὑπολαμβάνεται δένδρον τὸ μετὰ τὴν ἄνθην καρποὺς ὠραίους μὴ προτεῖνον τοῖς τὴν γεωργίαν ἀνηρημένοις τὴν αὐτοῦ, οὕτω καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀδόκιμός ἐστιν, ὃν ἀπολείπει μὲν τὸ τῆς νεότητος ἄνθος, ἔργων δὲ ἀγαθῶν καρποὺς προτείνειν ὀλιγωρεῖ ἐν τῷ τοῦ σώματος γήρει.

Τί γὰρ ἡλιθιώτερον γένοιτο ἄν, εἰ ψυχὴ πρὸς τελειότητα τείνειν μὴ ἐπείγεται; Ἡνίκα ἀχλύουσι μὲν οἱ ὀφθαλμοί, ὧτα δὲ βαρύνεται, τρίχες δὲ ὑπορρέουσι καὶ πρόσωπον εἰς ὠχρότητα μεταβάλλει, ὀδόντες ἐκπίπτοντες εἰς ἐλάττω συμπίπτουσιν ἀριθμὸν καὶ χρῶς ῥυτιδοῦται καὶ ἄσθμα ἄχαρι ἀπόζει καὶ στῆθος ἄγχεται καὶ βῆξ ἀναδίδοται σὺν βρασμῶ καὶ ὀκλάζει γόνατα καὶ οἰδήματα τοὺς ἀστραγάλους καὶ τοὺς πόδας φυσᾶ, ὃ δὲ τούτοις ἅπασιν βαρυνόμενος ἄνθρωπος ἔνδον οὐ γηρᾶ, πάντων τούτων προλεγόντων τὴν οἰκίαν τοῦ σώματος ὅσον οὐπω κατενεχθήσεσθαι.

Τί τοίνυν ὑπόλοιπον, εἰ μὴ, ὅσον αἱ τῆς παρουσίας ζωῆς ἀσθένειαι συρρέουσι, μηδὲν ἄλλο διανοεῖσθαι ἢ ἵνα τοῦ μέλλοντος αὐτοῖς καταγωγίου ἀκωλύτως ἕκαστος τῶν γερόντων ἐπιλαβέσθαι ἐπιθυμοίη; Τοῖς μὲν γὰρ ἀκμάζουσιν ἄδηλον τὸ πέρασ τῆς παρουσίας ζωῆς ἐφίσταται, τοῖς δὲ ἔξω τῆς ἡλικίας ἅπασιν ὠριμος ἢ ἐκ τοῦδε τοῦ φωτὸς ἀποδημία διὰ βραχέος τὸ σύνθημα δίδωσι.

Δεῖ δὴ τοῖς ἀνθρώποις δυσὶ μορίοις προσέχειν τὸν νοῦν, ἃ μῆτε συγγηρᾶ τῷ λοιπῷ σώματι καὶ ὅλον τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀμαρτίαν ἀνέλκει, τὴν καρδίαν φημί καὶ τὴν γλῶσσαν. Ἡ μὲν γὰρ καρδία καινὰς ἀεὶ τεχναζομένη μηχανὰς οὐ παύεται, ἡ δὲ γλῶσσα ἀόκνως φθέγγεται ὅσα ἡ καρδία σκαιωρεῖν ἐπινοεῖ.

Φυλαττέσθω τοίνυν ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία, ἵνα μὴ, τούτων νεανιευομένων τῶν μελῶν, ὅλην ἑαυτοῦ τὴν ἡλικίαν διαφθείρη καὶ τῆς διὰ τὸ βάρος ἀχρηστίας τῶν λοιπῶν τοῦ σώματος μελῶν καταγέλαστος γένηται. Ἐκάστῳ γὰρ φροντιστέον τί χρήσιμόν ἐστι τῇ παρουσίᾳ ἡλικίας καὶ τοῦτο πραττέσθω, ὃ μῆτε τὸν βίον μῆτε τὴν ἡλικίαν μῆτε τὸ ἐπιτήδευμα καταισχύνει.

2. 3 κατηγορᾶ E κατηγορεῖ B 7 ἀπειλείπει Ma.c. 8 δένδρων E 14 ἀχλύουσους E 16 καὶ βῆξ ἀναδίδοται post ῥυτιδοῦται add P quod postea cancellavit P<sup>1</sup> 17 ἄχαρι Ea.c. 19 φυτᾶ E 23 αὐτοῦς E 29 σώματι om. in textu sed add. in mg. M 31 ἄοκνος Ea.c.

### 3. Περὶ τοῦ τρίτου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Τρίτος βαθμὸς παραχρήσεώς ἐστι νέος, εἰ ἄνευ ὑποταγῆς εὐρίσκειται· ὧ δὴ κακῶ τὰ ἄνω κάτω γίνεται. Πῶς γὰρ ἐν γήρα ἄλλων ἄρξει τῶν διακονουμένων, ὃς ἐν νεότητι εὐπειθῆ τοῖς πρεσβυτέροις ἑαυτὸν 5 ὑποσχεῖν ὀλιγόρησε; Διὸ κὰν ταῖς παροιμίαις παρὰ τῶν γερόντων εἴρηται, μὴ δύνασθαι δεσπόζειν τὸν ἄλλοις δουλείαν παρασχέσθαι ἀπειπάμενον. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τοῖς καιροῖς τῆς ἑαυτοῦ σαρκός, (πρὶν) ἐφικέσθαι (τῆς) τοῖς νομοδιδασκάλοις ἡλικίας, ὑπηρετεῖτο τοῖς ἑαυτοῦ γονεῦσι μεθ' ὑπακοῆς.

- 10 Καθάπερ οὖν ἐν τοῖς ἀφήλιξι νηφαλιότης καὶ ἡθῶν τελειότης ζητεῖται, οὕτω κὰν τοῖς νέοις ὑποχώρησις καὶ ὑποχειριότης καὶ ὑποταγή κατὰ νόμους ὀφείλεται. Διὸ κὰν τοῖς νομικοῖς παραγγέλμασι πρῶτον τῶν εἰς ἀνθρώπους φερόντων ἢ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς τιμὴ προστάσσεται. Κὰν γὰρ ὁ κατὰ σάρκα πατὴρ οὐκ ἐπιβιώσῃται ἢ καὶ 15 ἀνάξιός ἤ, τινὲ μέντοι πατρί, ἀξίῳ καὶ ζῶντι, ἢ πατρώα τιμὴ μέχρι τῆς καθηκούσης ἡλικίας παρὰ τῶν υἱῶν ἀποδίδοσθαι προσήκει.

- Τέτταρσι γὰρ τρόποις ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα ἐρμηνεύεται, φύσει καὶ ἔθνει καὶ ἡλικίᾳ καὶ νουθεσίᾳ. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς Ἰακώβ πρὸς Λάβαν εἴρηκεν: Εἰ μὴ ὁ φόβος 20 Ἰσαὰκ παρῆν τοῦ πατρὸς μου, πάντ' ἂν ἀφείλου τὰ ἡμέτερα. Ἐθνεὶ δὲ πατὴρ καλεῖται, ἡνίκα ὁ Κύριος ἐκ τῆς βάτου πρὸς Μωυσῆν διαλέγεται: Ἐγὼ εἰμι, φάσκων, ὁ θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ θεὸς Ἀβραάμ, ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, ὁ θεὸς Ἰακώβ. Ἡλικία δὲ καὶ νουθεσία πατὴρ ἐπίσης προσαγορεύεται, ἡνίκα Μωυσῆς ἐν τῇ τοῦ Δευτερονομίου ᾠδῇ φησιν: 25 Ἐρώτησον τὸν πατέρα σου καὶ τὰ λοιπά. Εἰ τοίνυν ὁ κατὰ φύσιν πατὴρ μὴ περίεστιν ἢ ἀνάξιός ἐστι περὶ τὰς νουθεσίας, ὅμως τῶν νέων ἢ ὑποταγῇ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους ἀποδοτέα ἐστί.

- Πῶς οὖν ἐπίτιμος ἐν γήρα φανήσεται ὁ τοὺς τῆς παιδείας πόνους ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας μὴ ἀνηρημένος; Ἐφ' ὧ γὰρ ὁ ἄνθρωπος πονεῖται, 30 τοῦτο καὶ θεριεῖ. Πᾶσα γὰρ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ εἶναι χαρᾶς, ἀλλὰ λύπης· μετὰ δὲ ταῦτα καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς

3. 2 εἰ νέος M 5 παρὰ correxi: περὶ codd. 8 πρὶν et τῆς addidi νομοδιδασκαλίας E 9 ἡλικίας MPr.c.: ἡλίας B ἡλίας Pa.c. om. E 10 νηφαλιότης: ἡφαιλόμότητος Ea.c. νηφαλιότητος Ep.c. τελειότης BEMmg. P: κατάστασις M 14 προτάσσεται EMP 17 τέσσαρσι M 20 παρῆν τοῦ πατρὸς μου BEMmg. P: τοῦ πατρὸς μου παρῆν M 21 τῆς βάτου BP<sup>1</sup> in mg. Mr.c.: τοῦ βάτου EMa.c. P 26 ἢ ante περὶ add. BEP 27 ἢ om. BEP 28 τε post τοὺς add. E 29 πονᾶται codd. 30 θεριεῖ P: θεριᾶ BEM.

δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις φέρει. Καθάπερ οὖν ἐν δένδρῳ καρπὸς οὐχ εὐρίσκεται ἐν ᾧ ἴουλοι καὶ ἄνθη μὴ προσέχον, οὕτω καὶ ἐν γήρᾳ τιμὴν ὑπερβάλλουσαν οὐχ οἷόν τε ἔπεσθαι τοῖς ἐν νεότητι παιδείας τινός γυμνασίᾳ μὴ ἐφιδρώσασσι. Παιδεία δὲ πῶς ἂν προσγένετο ἄνευ ὑποταγῆς;

Νέος τοίνυν ἀνυπότακτος, νέος ἀπαιδευτός ἐστι. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη ἡ ὑποταγή, ἡ πασῶν τῶν μαθημάτων μήτηρ, πολλῆς δεῖται τῆς γυμνασίας. Ἡ τὴν στάθμην τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγώνων ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἴληφεν, ὃς ὑπακούων τῷ πατρὶ ἄσμενος μέχρι θανάτου σταυρὸν ὑπέμεινεν.

#### 4. Περὶ τοῦ τετάρτου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Τέταρτος βαθμὸς παραχρήσεώς ἐστι πλούσιος ἀναλεήμων, ὃς τὰ περιττὰ τῆς χρήσεως αὐτοῦ, φυλάσσειν ἀποτιθέμενος ἐς νέωτα, τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν ἔχουσιν οὐ διαδίδωσιν. Ἀφ' ὧν συμβαίνει τὸν 5 διαρκῆ θησαυρὸν τῆς ἐν οὐρανῷ πατρίδος ἀποβαλεῖν διὰ τὸ τὸν κτηθέντα πλοῦτον ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιμελεῖ φροντίδι κατάκλειστον συντηρεῖν. Πρὸς δὲ δὴ θησαυρὸν ὁ Κύριος Ἰησοῦς τὸν πλοῦσιον ἐκεῖνον νεανίσκον, ὃς περὶ τελειότητος ἤρετο, οὕτως ἀποκρινάμενος προῦκαλέσατο λέγων: Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πορεύου, πώλησόν σου τὰ 10 ὑπάρχοντα καὶ δός πτωχοῖς, καὶ ἄρον τὸν σταυρὸν σου καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. Ὁν θησαυρὸν οὐδεὶς οὐδέποτε κτήσασθαι δύναται, εἰ μὴ ὁ τοῖς πένησι ψυχαγωγίαν τινὰ παρασχόμενος ἢ καθ' αὐτὸν ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ διατελῶν.

Μὴ οὖν κάθευδε ἐπὶ τῶν σῶν θησαυρῶν, ὃ καθεύδειν τοὺς πένητας 15 οὐκ ἔῃ. Καὶ γὰρ ὁ πλούσιος, εἰ καὶ πολλὰ ἑαυτῷ συναγείρει, μόνος τούτων ὅμως ἀπολαύειν οὐ δύναται· φύσις γὰρ ἐνὸς ἀνθρώπου πολλῶν πραγμάτων φροντίδας ἀνέχειν οὐ στέγει.

Τί τοίνυν εὐθεστέρον ἢ διὰ τὴν ἐνὸς ἀνθρώπου τροφήν καὶ περιβολὴν ὅλην τῆς οὐρανοῦ βασιλείας τὴν ἀπόλαυσιν προσέσθαι καὶ τὰς 20 αἰωνίους ἐν ἄδου βασάνους, μηδεμιᾶς ὑπολειπομένης ἐλπίδος χρηστῆς, ὑπομεῖναι; Ὁ τοίνυν ποτὲ ἀνάγκη πᾶσα ἀποβαλεῖν, ὑπὲρ τῶν οὐρανίων ἀμοιβῶν προθύμως διανείμωμεν. Πάντα γὰρ τὰ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια.

32 δι' αὐτῆς Ep.c. MP: δι' αὐτὸν B δι' αὐτοῖς Ea.c. 33 ἴουλος E 34 τῆς ἐν Ea.c.

35 ἐφιδώσασσι E a.c. 37 νέος: νοὺς E

4. 3 φυλάσσει M ἐς: ἐκ Ea.c. 12 οὐδέποτε: οὐδέπω E ὁ τοῖς: ὁ om. E 13 ἢ καθ' E 15 συναγείρει Ea.c. 16 ἀπολάβειν P 17 στέργει (ρ add.) in mg. E<sup>1</sup> 18 ἀνθρώπου correxi (hominis): αὐτοῦ 'codd.

Ἔως γὰρ πρόσκαιροὶ ἐσμεν, τοῖς προσκαιροῖς τὰ πρόσκαιρα δου-  
 25 λεύει, ἐπειδὴν δὲ ἐντεῦθεν ἀπάρωμεν, αἰωνίοις ἡμῖν αἰωνίους παρέ-  
 ζονται τὰς παραμυθίας. Διὰ τοι τοῦτο μὴ ἐξεχώμεθα τῶν προσκαί-  
 ρων καὶ ὧν αἰωνίως οὐκ ἐσόμεθα κύριοι, μάλισθ' ὅταν ἔρημον λόγου  
 ἄνδρα πλούσιον ἀποφαίνωσι θησαυροὶ καὶ ἀγροὶ καὶ ἡ λοιπὴ τῶν  
 παρόντων κτῆσις. Τί γὰρ ἀνοητότερον γένοιτ' ἂν ἢ ταῦτα φιλεῖν  
 30 παρ' ὧν ἀντιφιλεῖσθαι ἀδύνατον; Εἰ γάρ τις ἀργύριον καὶ πλέθρα γῆς  
 καὶ ἱμάτια καὶ σῖτα καὶ ποτὰ καὶ μέταλλα καὶ θρέμματα φιλεῖ, ταῦ-  
 τα δὲ τὴν ἀμοιβὴν τῆς φιλίας μὴ ἀποδίδωσιν, αὐτῇ τῶν πραγμάτων  
 ἢ φύσις ἐλέγχει τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνοίας, ὅταν φιλῆς μὲν παρ' οὗ  
 φιλεῖσθαι οὐχ οἶόν τε, καταφρονῆς δὲ ὁ τῇ σῇ φιλίᾳ μετὰ φιλίας  
 35 πάντα ἀντιπαρέχεται. Διὰ τοι τοῦτο καὶ οὐχ ὁ κόσμος, ἀλλ' ὁ πλη-  
 σίον ἀγαπᾶσθαι ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστάττεται· ὁ γὰρ πλησίον τὴν  
 ἀμοιβὴν τῆς ἀγάπης ἀποτινύναι δύναται, ὁ ὁ κόσμος οὐ δύναται ἢ  
 ἥκιστα δύνασθαι οὐκ ἀμφιβάλλεται. Εἰ γὰρ καὶ τὸν ἐχθρὸν ἀγαπᾶν  
 ὁ Κύριος ἐπέταξε, δῆλον ὅτι διὰ τὸ τὴν ἀγάπην ἐκείνην φίλον τὸν  
 40 ἐχθρὸν ἀπεργάζεσθαι.

Ὅστις οὖν πλούσιος φιλοχρήματος βούλεται τὸν αἰώνιον πλοῦτον  
 ἀπολαβεῖν, διανέμων τοῖς πέννησι παρεχέτω τὰ περαιτέρω μὴ διαμε-  
 νοῦντα. Οὐδεὶς γάρ, εἰ μὴ πιπράσκει ὁ ἀγαπᾶ, πρίασθαι δύναται ὁ  
 ἀγαπᾶ. Οἱ γὰρ πλεονέκται διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ κατη-  
 45 ραμένοι προσαγορεύονται, διότι οἱ παράγοντες τὰς οἰκίας αὐτῶν οὐκ ἔ-  
 λεγον: Εὐλογία Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς, εὐλογῆκαμεν ὑμᾶς ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Σχέτλιοι τοίνυν εἰσὶν οἱ φιλοχρήματοι πλούσιοι, οἱ διὰ τὰ παρο-  
 δικὰ χρήματα εἰς τὴν αἰώνιον καταδίκην κατενεχθήσονται, καὶ τοῦ  
 ἐναντίου μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεθησονται, ἐφ' ὅσον ἐν  
 50 τῷδε τῷ βίῳ οὐ τὰ χρήματα, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην περὶ πλεί-  
 οτου ποιοῦνται.

### 5. Περὶ τοῦ πέμπτου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Πέμπτος παραχρήσεως βαθμὸς ἐστὶ γυνὴ ἀναιδής. Ὡσπερ γὰρ πάν-  
 τα τὰ χρηστὰ ἤθη διευθύνει ἐν τοῖς ἀνδράσιν ἡ φρόνησις, οὕτω καὶ  
 ταῖς γυναίξι πάσας τὰς σεμνάς πράξεις τρέφει καὶ θάλπει καὶ φυλάτ-  
 5 τει ἢ αἰδῶς. Ἡ γὰρ αἰδῶς ἀγνείαν τίκτει, φιλοχρηματίαν χαλινοῖ,

27 *ei seu καὶ per compendium ext. ante ἔρημον B* λόγων BEP 30 ἀργυρίους Ea.c.  
 ἀργύρια Ep.c. πλέθρα Ea.c. 31 σῖτα καὶ πολὰ Ea.c. σῖτα πολλὰ Ep.c. 35 ἀντι-  
 παρέχεται *correxii* (praebet): ἀντικατέχεται *codd.* τοι *om.* E 37 ἢ *atne* οὐ *add*  
 E<sup>1</sup> 49 μακάριοι E

ἔριδας διακρούεται, ὄργην πραῦνει, ἡδονὴν ἀνακόπτει, ἐπιθυμίαν κίρ-  
νησι, χλιδὴν κολάζει, μέθην ἐκτρέπεται, ἀδολεσχίαν πιέζει, τὰς ἐπι-  
θυμίας τοῦ θώρακος ἀποκαθαίρει, κλοπῆς πάσας ψήφοις κατέγνω· τί  
δεῖ πολλά λέγειν; πάντα τὰ κακὰ ἄγχει καὶ πάσας τὰς ἀρετὰς καὶ  
10 ὅ,τι ποτὲ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ τῶν εὐδοκίμων ἀνδρῶν ἐπαινετόν ἐστιν  
ἐκτρέφει.

Ἡ γὰρ ἄνευ αἰδοῦς ζωὴ οὔτε ἐπαινον παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ  
παρόντι βίω οὔτ' ἀμοιβὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μέλλοντι ἐλπίζει· ὁ  
δὲ αἰδήμων βίος φήμην ἀγαθὴν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἔχει καὶ περὶ τῆς  
15 ἐλπίδος τῆς μελλούσης μακαριότητος γέγηθε· τοῖς μὲν παροῦσιν ἀξιό-  
χρεων εἰς μίμησιν τὸν ἔχοντα ὑποτίθεται, τοῖς δ' ἐπιούσι μνήμην ἐπί-  
χαριν ἀπολείπει· καὶ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἤθεσιν αἰεὶ τέρπεται καὶ σύμ-  
ψηφος γίνεται καὶ ταῖς ἐπαλλήλοις τῶν Γραφῶν μελέταις καὶ λο-  
γίοις τὸν νοῦν πλάττει καὶ μορφοῦ, τῶν δὲ προγεγονότων ἀγαθῶν τὰ  
20 ὑποδείγματα φυλάττει μεθ' ὧν τε οὐδεπώποτε ἤλπισε λογίμων ἀν-  
δρῶν συσσιτίαν ποιεῖται.

Ἐν δυοῖ τοίνυν τρόποις συνέστηκεν ἡ τῆς ἀληθοῦς αἰδοῦς γυμνα-  
σία, δηλαδὴ τῇ τῆς καρδίας καταστάσει καὶ τῷ ἐπιπολαίῳ καὶ φαι-  
νομένῳ σχηματισμῷ. Καὶ γὰρ διὰ μὲν τοῦ ἐξωτερικοῦ τρόπου κατὰ  
25 τὸν ἀπόστολον ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ὑποδειγμάτων σεμνῶν, διὰ δὲ  
τοῦ ἔνδον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καλῶν ἔργων προνοούμεθα.

Αἰδῶς γὰρ σωματικὴ ἐστὶ τῶν ἀλλοτριῶν χρημάτων μὴ ἐπιθυμεῖν,  
πᾶσαν ἀκαθαρσίαν ἀποτροπιάζεσθαι, πρὸ τῆς καθηκούσης ὥρας μη-  
δενὸς γεύεσθαι, γέλωτα μὴ ἐρεθίζειν, λόγους εἰς οὐδὲν τείνοντας ἢ  
30 καὶ ψευδεῖς μὴ προφέρειν, σχῆμα διὰ πάντων εὐτακτον, περιβο-  
λή(ν) ἀρμόττουσα(ν), ὡς μὲν τριχῶν, ὡς δὲ καὶ ἱματίων, καθὼς  
πρέπει ἀγίοις, ἐστάλθαι, ἑταιρείας μετὰ φαύλων μὴ ποιεῖσθαι, βλέμ-  
ματι ὑπερόφρει μηδένα βλέπειν, μὴ ἐπιτρέπειν τοῖς ὀφθαλμοῖς πλα-  
νᾶσθαι, πομπικῇ καὶ κομμωτικῇ βαδίσει μὴ σοβεῖν δι' ἀγορᾶς, μη-  
35 δενὸς ἀρχθέντος καλοῦ κατόπιν ἀπολιμπανόμενον φαίνεσθαι, μηδενὶ  
ἀτιμίαν ἢ αἰσχύνην ἐπάγειν, μηδένα βλασφημεῖν, πρεσβύτερον μὴ  
κλευάζειν, τῷ κρεῖττονι μὴ ἀντιλέγειν περὶ ὧν οὐκ οἶσθα. Ταῦτα γὰρ

5. 7 μέθην ... πιέζει om. in textu sed add. in mg. P 9 ἄγχει: αὔχει Ea.c. 14  
αἰδήμων BMP<sup>1</sup> in mg.: αἰδίμων EP 16 τοῖς δὲ EMP 18 τοῖς ἐπαλλήλοις M 21  
συσσιτείαν BEP 26 τῶν ἔνδον BEP προνοούμενα EMP 28 ἀποτροπιάζεσθαι Ea.c.  
29 ἐντείνοντας M 30 περιβολὴν correxi: περιβολὴ BP προβολὴ EM 31 ἀρ-  
μόττουσαν correxi: ἀρμόττουσα BEM ἀρμόττουσα P 33 ὑπερόφρει correxi: ὑπέροφρει  
in mg. E<sup>1</sup> ὑπόφρει BM ὑπόφρου E ὑπόφρου P ἐπιτρέπειν correxi (permittere):  
ἐπιβλέπειν codd. 34 κομμωτικῇ M κωμωτικῇ BEP

καὶ τῷ πλησίον ἐπέραστον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ τῷ Θεῷ ἀποδο-  
χῆς ἄξιον ἀπεργάζεται.

- 40 Σεμνότης γὰρ καὶ εὐλάβεια ψυχῆς ἐστὶ πλέον διὰ τοὺς τοῦ Θεοῦ  
ὀφθαλμούς ἢ τοὺς ἀνθρώπους πάντα τὰ ἀγαθὰ ποιεῖν, τὰς ἐπιθυμίας  
τῶν αἰσχυρῶν λογισμῶν καταστορεννῦναι, πάντας βελτίους ἡγεῖσθαι  
ἑαυτοῦ, μηδενὶ φθονεῖν, μηδὲν ἐφ' ἑαυτῷ φρονεῖν, τῇ τοῦ Θεοῦ βοη-  
θείᾳ πάντ' ἐπιτρέπειν τὰ πράγματα, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ  
45 ἑαυτὸν αἰεὶ ποιεῖν, αἰρετικῇ διαστροφῇ ἑαυτὸν μὴ χραίνειν, συμφω-  
νεῖν διὰ πάντων τοῖς καθολικοῖς, μὴ προσκεῖσθαι τῇ γῆ, τὴν ἀγνεί-  
αν τῆς ἔνδον διανοίας τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι, πᾶσι τοῖς καλοῖς μόνῳ τῷ  
τοῦ θανάτου τέλει πέρας ἐπιτιθέναι, τὰς παρούσας θλίψεις καρτερί-  
α νοῦ περιορᾶν, ἐν τῇ γῆ μηδὲν παρὰ τὸν πλησίον ἀγαπᾶν, πάσης τῆς  
50 ἀγάπης τὸν θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ ἀποτιθέναι καὶ ὑπὲρ πάσης ἀγαθῆς  
πράξεως μισθὸν παρὰ Θεοῦ ἐλπίζειν.

- Ἡ αἰδῶς τῶν εὐ γεγονότων ἐστίν, ὕψωμα τῶν ταπεινῶν καὶ εὐγέ-  
νεια τῶν ἀγενῶν, κάλλος ἠκρωτηριασμένων, εὐημερία τῶν δυσπρα-  
γούντων, ψυχαγωγία τῶν ἐν δυσθυμίαις, αὔξη παντός καλοῦ, κόσμος  
55 εὐσεβείας, ἀπολογία ἐγκλημάτων, πολλαπλασιασμός ἐπάθλων, τοῦ  
πάντων δημιουργοῦ Θεοῦ φίλη.

## 6. Περί τοῦ ἔκτου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

- Ἐκτος παραχρήσεως βαθμὸς ἐστὶ κύριος ἀνευ αὐστηρίας. Οὐδὲν  
γὰρ ὀνίνησιν ἢ ἀξία, εἰ μὴ τὸ τῆς αὐστηρίας δέος ὁ ἄρχων περικεί-  
ται· πρὸς δὲ τοσοῦτον δεῖ τῆς ἀπὸ τῶν στρατευμάτων ἰσχύος, ἢ καὶ  
5 αὐτῇ τοῖς κοσμικοῖς ἄρχουσιν ἀναγκαία ἐστίν, ὅσον τῆς ἔνδον τοῦ  
νοῦς δυνάμεως ἀγαθοῖς ἤθεσι γυμνασθείσης. Πολλάκις γὰρ καὶ ἡ τοῦ  
κρατεῖν ἰσχύς ἀπόλλυται διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀνασκησίαν, ὥσπερ ἐν  
'Ηλί τῷ ἱερεῖ φαίνεται γεγονός, ὃς μὴ ἐπέχων τὴν μοχθηρίαν τῶν  
παίδων ἀποτομία δικάζοντος, ὥσανεὶ συνωμολόγει τοῖς ὑπ' ἐκείνων  
10 πραττομένοις, ἀπεδοκιμάσθη παρὰ Θεοῦ.

Τρία τοίνυν τοὺς οὐτινοσοῦν προῖσταμένους κεκτῆσθαι δεῖ, φοβε-  
ροὺς εἶναι καὶ τάττειν τὸν ὑπήκοον ἄριστα καὶ ἀγαπᾶσθαι ὑπὸ τῶν  
ὑπὸ χεῖρα. Εἰ γὰρ μὴ ἐπίσης ἀγαπῶτο ὁ κύριος καὶ φοβερός εἶη, ἢ  
περὶ τὸ τάττειν εὐκοσμία συστήναι οὐ δύναται. Εὐεργεσίαις τοίνυν

40 σεμνότητος Ε 42 καταστωρεννῦναι ΒΕ καταστωρεννῦναι Ρ καταστρων-  
νῦναι Μ 45 χραίνειν Ε 54 αὔξησις Β

6. 4 ἢ καὶ ΒΡ 5 αὐτῇ: αὐτοῖς Ερ.с. τοῖς ἔνδον Μ 8 Ἡλεί Β 11 ὀ,τινοσοῦν Μ  
ὠτινωσοῦν ΕΡ 13 ὑποχεῖρα ΕΡ



15 καὶ τῷ εὐπροσήμερον εἶναι πρόνοιαν ποιείσθω πάντας ἀναρτᾶν ἑαυ-  
 τοῦ, ὡς περ οὖν καὶ δικαίαις τῶν ἁμαρτανόντων κολάσσει καὶ μὴ ἀδι-  
 κίαις ἰδίαις, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις φοβερὸς εἶναι σπουδάζειν.  
 Ἀμέλει καὶ πολλῶν ἠρτημένων αὐτοῦ, αὐτὸς προσηκόντως ἂν ἔχοιτο  
 τοῦ Θεοῦ, τοῦ εἰς τὴν ἡγεμονίαν αὐτὸν βεβαιώσαντος ἢ καταστή-  
 20 σαντος καὶ πρὸς τὸ φέρειν τὸ τῶν πολλῶν φορτίον ὡς ἰσχυρότερον χει-  
 ροτονήσαντος. Πάτταλος γὰρ εἰ μὴ, ἄριστα πεπηγῶς, στερρῶς προ-  
 σήλωται τινι ἰσχυροτέρῳ, πᾶν τὸ ἠρτημένον αὐτοῦ θάπτον καταπε-  
 σεῖται. Οὕτω καὶ ἄρχων, εἰ μὴ τῷ ἑαυτοῦ προσηλωμένος εἴη δη-  
 μιουργῶ, αὐτὸς τε καὶ οἱ συνευδοκοῦντες αὐτῷ καὶ τοῖς ἐκείνου κα-  
 25 κοῖς δ,τι τάχιστα ἀπολοῦνται.

Τινὲς μὲν γὰρ τῇ τῆς ἀρχῆς διοικήσει μᾶλλον πλησιάζουσι τῷ  
 Θεῷ, τινὲς δὲ ἀνελόμενοι τὴν τῆς ἀξίας τιμὴν χεῖρους γίνονται. Ὁ  
 μὲν γὰρ Μωυσῆς λαβὼν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ οἰκειότερον ταῖς  
 πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλίαις ἐκέχρητο, Σαουλ δὲ ὁ υἱὸς Κις μετὰ τὸ τὰ  
 30 σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἀναδέξασθαι διὰ τὴν ὑπερηφανίαν τῆς ἀνυπο-  
 ταξίας τῷ Θεῷ προσέκρουσεν. Ὁ τε βασιλεὺς Σολομῶν ἀντιλαβόμε-  
 νος τοῦ πατρικοῦ θώκου ἐκπεπολέμωται τῷ Θεῷ, καίτοι τοῦ Θεοῦ  
 διαφερόντως τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τῷ τῆς σοφίας δώρῳ φιλοφρονησα-  
 μένου τοῦτον, ἅτε δὴ τοσοῦτου προστησόμενον ἔθνος, Ἱεροβοάμ τε  
 35 ὁ δοῦλος αὐτοῦ μετὰ τὸ κατασχεῖν μέρος τι τῆς βασιλείας τοῦ οἴκου  
 Δαυὶδ πρὸς τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν τὰς δέκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ,  
 τὰς οὐσας ἐν Σαμαρείᾳ, διέστρεψε.

Δι' ὧν παραδειγμάτων ἐναργῶς δείκνυται ἐνίους μὲν πρὸς ὑπερη-  
 φανωτέραν κρηπίδα ἀναδραμεῖν καὶ πρὸς μείζονα τελειότητα, ἐνίους  
 40 δ' αὖ τῇ τῆς δυναστείας ὄφρῦι πρὸς τὰ χεῖρω ὑπορρυῆναι. Δι' ὧν  
 ἐκατέρων φανερόν τοὺς μὲν ἀπιδόντας πρὸς τὰ κρείττω ἀνδρεία ψυ-  
 χῆς ἐπικουρίᾳ τε θείᾳ τοῦτο κατορθῶσαι, τοὺς δ' εἰς τὰ χεῖρω κα-  
 ταλύοντας διὰ ψυχῆς πάρεσιν καὶ ἀμέλειαν ἐπίσης ἀποπλανηθῆναι.  
 Ὁ γὰρ ἀρξάμενος ἐν ἅπασιν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πραττομένοις βοηθὸν ἔχειν  
 45 τὸν κύριον τῶν κυρίων, ὑπ' οὐδενὸς ἢ τούτου καταφρονηθήσεται βα-  
 σιλείᾳ καὶ δυναστεία.

Οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία, εἰ μὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ἐγείρει  
 ἀπὸ κοπρίας πτωχὸν καὶ καθίζει μετὰ ἀρχόντων λαοῦ αὐτοῦ καὶ κα-

15 καὶ τῷ correcti: καὶ τὸ codd. ἀναρτᾶν in mg. E<sup>1</sup>: ἀναδεῖν BMP ἀναδόν E ἑαυ-  
 τοῦ E ἑαυτῷ M 16 ἁμαρτημάτων M 17 ἰδίαις om. E 20 φορτίων E 21 καὶ μὴ  
 ante στερρῶς add. B 23 τὸ ἑαυτοῦ P 24 αὐτῷ καὶ om. BEP 29 πρὸς Θεὸν BEP  
 30 ὑπερηφανείαν EP ὑπερηφάνειαν M 32 ἐκπολέμωται MP 38 ὑπερπερηφανω-  
 τέραν P 41 φανερῶν EMP 48 καθέξει EMP καθάειρε BEP

50 θαιρεῖ δυνάστας ἀπὸ θρόνου καὶ ἀνυψοῖ ταπεινούς, ἵνα ὑποταγῇ πᾶς ὁ κόσμος καὶ ὑποδεῆς ᾗ τῆς αὐτοῦ δόξης.

### 7. Περὶ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

“Ἐβδομος παραχρήσεως βαθμὸς ἐστὶ χριστιανὸς φιλόνεικος, ὃς δεξά-  
 5 μενος τὴν κοινωνίαν τοῦ ὀνόματος (διὰ τῆς πίστεως) καὶ τοῦ βαπτί-  
 σματος παρὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὰ τεθεσπισμένα τῷ Χριστῷ τὰς ἀ-  
 10 στάτους ἠδονὰς ἀγαπᾷ τοῦ κόσμου. Πᾶν γὰρ περιμάχτηον περὶ οὗ  
 ὁ ἀγὼν γίνεται ἢ διὰ τινὰ τέρψιν ἰδίαν σπουδάζεται ἢ διὰ τινος ἐπι-  
 θυμίαν, κἂν ἀηδὲς αὐτὸ ᾗ, ποθεῖται, ὡς ὅταν τι ὑπὸ τινι κρύπτηται,  
 κἂν ἀηδὲς ᾗ τὸ φαινόμενον. Καθάπερ οὖν ὁ πόλεμος λόγου χάριν, ἐκ  
 15 θυμοῦ τὴν αἰτίαν ἴσχων καὶ μισητὸν πᾶσι χρῆμα καθεστὼς διὰ τὴν  
 ὑπ’ αὐτοῦ κακοπάθειαν, ὅμως ἐπιθυμίᾳ τῆς νίκης καὶ τῆς ἐλευθερίας  
 σπουδάζεται, καὶ πόλλ’ ἕτερα περισπούδαστα πράγματα μετὰ καμά-  
 του καὶ ἀγωνίας οὐ φορητῆς σφόδρα φιλονεικῶς ἐπιζητοῦνται. “Ὅθεν  
 ἐναργῶς δεῖκνυται περὶ μηδενὸς δυνατὸν εἶναι φιλονεικεῖν, εἰ μὴ διὰ  
 20 τινὰ τέρψιν, ἐντεῦθεν ἐλπιζομένην δηλαδὴ καὶ τὴν ἐπομένην φίλην  
 ἀμοιβὴν ἀπ’ αὐτοῦ.

“Ὁ τοίνυν περὶ τοῦ παρόντος κόσμου ἐξ ἡστινοσοῦν αἰτίας φιλο-  
 25 νεικῶν ἀτεχνῶς δεῖκνυται τοῦτον φιλῶν, ὃ διὰ τοῦ Ἰωάννου τὰ τοῦ  
 Ἁγίου Πνεύματος λόγια ἀπαγορεύουσι· φησὶ γάρ: Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν  
 κόσμον μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ. Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐπίσης καὶ τοῦ  
 30 κόσμου ἐν μιᾷ καρδίᾳ συνοικεῖν οὐ δύνανται, ὥσπερ ὀφθαλμοὶ ὁμοῦ  
 τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν ἦκιστα ὄραν δύνανται.

Ζητητέον δὲ εἰ ἔστι τι ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαπᾶσθαι ὀφείλον καὶ τίς  
 ἐστὶν οὗτος ὁ κόσμος, ὃν τὰ θεῖα λόγια καλύουσιν ἀγαπᾶν. Ἡ γῆ  
 35 τοίνυν μετὰ τῶν ἀναδιδομένων ἐντεῦθεν μετάλλων καὶ ζῳῶν καὶ ἱμα-  
 τίων κόσμου καὶ τέρψεως σίτων καὶ ποτῶν καὶ τῶν τούτοις προση-  
 κόντων οὐκ ἐπιτάττεται. Ταῦτα γὰρ πάντα, ὡσανεὶ μὴ παραμένοντα  
 τοῖς εἰς τὴν οὐράνιον πατρίδα μεταναστεύουσι, συνοδοιπορεῖν οὐ δύ-  
 νανται, οἱ δὲ πλησίον, οἷάπερ μενοῦντες συγκληρονόμοι τοῦ βασιλέ-  
 40 ως, ἑαυτοὺς ἀγαπῶντες ἀλλήλους ἀγαπῶσιν.

30 “Ὁ τοίνυν ἀεὶ μετὰ τοῦ κόσμου οὐ διαμένει καὶ σὺν ἅμα τῷ κό-  
 σμῳ φροῦδον ἐσόμενον οὐκ ἀγαπᾶσθαι προστάττεται, ὃ δὲ πλησίον,

7. 3 διὰ τῆς πίστεως addidi (per fidem): om. codd. 4 τὰ τεθεσπισμένα: τε  
 add. s. l. E<sup>1</sup> τὰ τε θεσπισμένα M τὰ θεσπισμένα EP 6 ἐπιθυμίαν correxi (amorem):  
 ἐπιτυχίαν codd. 7 αὐτὸ om. M 9 ἴσχον BMP καθεστὼς M 12 σφόδρα E ἐπι-  
 ζητοῦμεν BE ἐπιζητούμεν P 21 δύναται M 25 προσηκόντων E 26 ὡς ἀεὶ μὴ BP

μόριον ὧν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, παρὰ τὴν γῆν καὶ τὰ λοιπὰ πάντα στοιχεῖα τοῖς ἐφιεμένους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν οὐκ ἀπεικώτως ἀγαπᾶται, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ ἄκρᾳ ἐκείνῃ πατρίδι αἰδίως συγκλη-  
 35 ρονόμος ἔσται. Διὰ τοῦτο δὲ τὸν παρόντα κόσμον μὴ ἀγαπᾶν κελευόμεθα, ἵνα μὴ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἀλλότριος ἕκαστος φίλος τοῦ κόσμου γένηται.

Οὐ φιλονείκως τοίνυν σπουδάζεσθαι προσήκει ὁ μὴ ἀγαπᾶν ἕξεστιν. Ὁ τοίνυν χριστιανὸς τὴν ὁμοιότητα τοῦ Χριστοῦ φέρων προσή-  
 40 κει καὶ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἡθῶν κεκτῆσθαι. Χριστιανὸς γάρ οὐδεὶς ὀρθῶς προσαγορεύεται, εἰ μὴ ὁ τοῖς ἡθεσι τοῦ Χριστοῦ παρισύμενος. Περὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ οὕτω διὰ τοῦ προφήτου γέγραπται: Ἴδού ὁ υἱός μου, ὃν ἐξελεξάμην, ὁ ἐκλεκτός μου εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου, θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ  
 45 ἀκούσει τις τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἐν ταῖς πλατείαις. Ἴδού ὁ Χριστὸς οὐκ ἔρισεν, οὐδὲ ἐκραύγασεν. Εἰ μιμητὴς καὶ σὺ τοίνυν τῶν ἐκείνου ἡθῶν εἶναι ἐπιθυμεῖς, μὴ ἐρίσης, μηδὲ ἀχρεῖος χριστιανὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἴης.

Τοῖς γὰρ ἰδίοις ὀπαδοῖς ὁ Χριστὸς ἐπέσκηψε μὴ καλεῖσθαι ῥαββί·  
 50 εἷς γάρ ἐστι διδάσκαλος ὑμῶν, ὁ Χριστός. Καὶ μὴ καλέσητε πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστι πατὴρ ὑμῶν, ὁ οὐράνιος. Πάντες γὰρ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. Οἷς καὶ προτρεπόμενος πρὸς τὸ προσεύχεσθαι ἔφη: Ὑμεῖς δὲ προσευχόμενοι λέγετε· πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημά  
 55 σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Μὴ τοίνυν ἐρίζετω περὶ τῶν ἐν γῆ ὁ πατέρα καὶ πατρίδα ἑαυτὸν ὁμολογῶν ἐν οὐρανῷ κεκτῆσθαι· εἰς ἣν πατρίδα τελεῖν οὐδεὶς δύναται, εἰ μὴ ὁ τῆς ὑπὲρ τῶν γηίνων ἔριδος, ὅση δύναμις, ὀλιγωρῶν.

### 8. Περὶ τοῦ ὀγδοῦ βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Ὁ γδοος βαθμὸς παραχρήσεως ἐστὶ πτωχὸς υπερήφανος, ὃς μὴδὲν ἔχων εἰς υπερηφανίαν ἐπαίρεται, ἥνικα μάλιστα τούναντίον τοῖς πλουσίοις τοῦ κόσμου τούτου ὁ ἀπόστολος Παῦλος παρακελεύεται μὴ φρο-  
 5 νηματώδεις εἶναι. Τί τοίνυν ἀνοητότερον εἶναι δύναται τοῦ ἐν ἐσχάτῃ ταλαιπωρίᾳ ὄντος καὶ εἰς γῆν ἀπερριμμένου καὶ εὐτελῶς ὀφείλοντος

47 ἀχρεῖος BE<sup>1</sup> in mg. MP: εὐχρεῖος E 50 ἡμῶν EP om. M 51 ἡμῶν EP 52 ἔλεγε πρὸς τὸ προσεύχεσθαι M 53 λέγεται Ea.c. 55 ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς om. BEP 56 ἑαυτοῦ B

8. 2 ὑπερήφανος EP 3 ὑπερηφάνειαν M ὑπεριφάνειαν E ὑπεριφάνειαν P 6 εὐτελοῦς M

καὶ ταπεινῶς βαδίζειν καὶ κατηφεῖν, εἰ ὑπερόφρει ἀπονοίας οἰδήματι φύσεως φυσώμενος τὴν διάνοιαν κατὰ Θεοῦ ὑψοῖ; Δι' οὗ δὴ κακοῦ ὀλισθήσαντες συγκατενέχθησαν οἱ ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ οὐρανοῦ ἄκρα ἔ-  
 10 νοικοι δημιουργηθέντες. Τί τοίνυν βούλεται παραπλησίως τοῖς ἐν δυναστείαις κομπάζειν ὁ μάλιστα πάντων ταπεινός προσήκων φαίνεσθαι; Ὡστε δὲ μὴ λυπεῖσθαι διὰ πενίαν, προσεχέτωσαν τὸν νοῦν τίνα παρὰ Θεοῦ κομοιοῦνται οἱ πένητες. Καὶ γὰρ αὐτός φησι: Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὁρ-  
 15 θῆ γὰρ οἰκονομία ὁ ἐλεήμων δικαστὴς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τούτοις παρατίθεται, οἷς οὐδενός τῆς ἐπιγείου βασιλείας ἐν γῆ τὸ παράπαν μεταδέδωκε.

Φυλακτέον τοίνυν τοῖς πένησιν, ἵνα μὴ, τῆς ἐπιγείου βασιλείας ἀποτυχόντες ἀνάγκη, διὰ πτωχείαν φρενῶν καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν ἀπο-  
 20 βάλωσι βασιλείαν. Καὶ γὰρ ψήφω Θεοῦ τὴν πενίαν εἰληφότων ἀνάγκη, τῆς αὐτῶν ἤρτηται προαιρέσεως, πότερον εἶναι πτωχοὺς τῷ πνεύματι ἢ μὴ. Οὐ γὰρ τοῖς τυχοῦσι πένησι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὁ Θεὸς ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ τούτοις μόνον, οἷς συνέμπορός ἐστὶν ἡ τῆς ψυχῆς ταπεινώσις τῇ τῶν χρημάτων ἐνδείᾳ. Πτωχὸς γὰρ ταπεινός τῷ πνεύ-  
 25 ματι προσαγορεύεται ὅς ἐπιδεῆς ἔξωθεν ὁρώμενος οὐδέποτε εἰς ὑπερηφανίαν ἐπαίρεται.

Πρὸς γὰρ τὸ τυγχάνειν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πλεῖον ἰσχύει τῆς ψυχῆς ἢ ταπεινώσις ἢ τοῦ παρόντος πλούτου ἢ πρόσκαιρος πτω-  
 30 χεία. Καὶ γὰρ οἱ καλῶς τὰ χρήματα ἔχοντες, ἂν ὡσι ταπεινοί, δύνανται πτωχοὶ τῷ πνεύματι προσαγορευέσθαι καὶ τοὺς ὑπερηφανιστάς μὲν, ἔχοντας δὲ μηδὲν οὐκ ἀμφίβολον τοῦ μακαρισμοῦ τῆς πτωχείας στέρεσθαι. Περὶ ὧν ἀμφοτέρων οὕτως ἡ θεία Γραφή διαλέγεται: Ἔστιν ὡσπερ πλούσιος μηδὲν ἔχων καὶ ἔστι πτωχὸς ἐν πολλῷ πλούτῳ. Πτωχὸς τοίνυν ἐν πολλῷ πλούτῳ ἐστὶ πλούσιος ταπεινός τῷ πνεύμα-  
 35 τι καὶ μηδὲν ἔχων, ὡσανεὶ πλούσιος, πτωχὸς ὑπερήφανος τῇ τῆς ψυχῆς διαθέσει.

Εὐγενὴς τοίνυν πτωχεία ἐστὶ ψυχῆς ταπεινώσις καὶ ἀγενὴς πλου-  
 τός ἐστὶ ψυχῆς ἀσυμμετρία. Προνοητέον τοίνυν τοῖς πένησιν, ὥστε γινῶναι ἑαυτούς, ὅποιοί τινές εἰσι καὶ τίνων πραγμάτων ἐφικνεῖσθαι  
 40 οὐ δύνανται, ὥστε παύσασθαι τῇ τῆς ψυχῆς φλεγμονῇ ὑπερηφανευόμενοι.

9 ἔνοικοι ἢ ἔνοικεῖν in mg. E<sup>1</sup>: ἔντισι codd. 12 ὥστε δὲ μὴ BEp.c. P: ὥστε δεῖ μὴ Ea.c. ὥστε μηδὲ M 19 ἀποβάλλωσι βασιλείαν EMP βασιλείαν ἀποβάλλωσι B 21 πρότερον Ea.c. 24 χρημάτων BMPp.c.: χρωμάτων EPa.c. 25 ὑπερηφανείαν E 27 τυγαίνειν Ea.c. τυγαίνειν Ep.c.

## 9. Περί τοῦ ἐνάτου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Ἐνατος παραχρήσεως βαθμὸς ἐστὶν ἰθύντων ἄδικος. Καὶ γὰρ τὸν ἰθύνοντα τὴν βασιλείαν οὐκ ἄδικον, ἀλλὰ διορθωτὴν τῶν ἀδίκων εἶναι προσήκει· τὴν γὰρ ἀξίαν τοῦ ἰδίου ὀνόματος ἐν ἑαυτῷ φυλάττειν δεῖ.

- 5 Τὸ γὰρ τοῦ ἰθύνειν ὄνομα τοῦτο, ὡς ἂν τις νοοίη, περιέχει τὸ περὶ πλείονος ποιεῖσθαι τοῦ ὑπηκόου τὴν κατ' εὐθείαν διεξαγωγὴν. Ἄλλὰ πῶς τοὺς ἄλλους διορθοῦσθαι δυνησεται ὁ μὴ διορθούμενος τὰ ἑαυτοῦ ἦθι, ἄδικα μὴ εἶναι; Ἦνίκα μάλιστα δικαιοσύνη βασιλέως ὑποῖ ἔθνος καὶ ἐν ἀληθείᾳ κρατύνονται οἴακες λαῶν.
- 10 Δικαιοσύνη δὲ βασιλέως ἐστὶ μηδένα βιάζεσθαι, ἀπροσωπολήπτως ἀναμέσον ἀνδρῶς καὶ τοῦ πλησίον αὐτοῦ δικαίως δικάζειν, ξένοις καὶ ὄρφανοῖς καὶ χήραις προστάτην εἶναι, ἐπέχειν τὰς κλοπὰς, τοῖς ἀναιδέσι καὶ ἀκολάστοις μὴ σιτήσεις παρέχειν, τοὺς ἀδίκους μὴ ἔαν εἰς ὕψος ἀίρεσθαι, τοὺς ἀσεβεῖς ἀναστάτους ἐκ τῆς γῆς ποιεῖν, τοὺς πα-
- 15 τροφόντας καὶ φαύλους ζῆν μὴ συγχωρεῖν, τῶν ἐκκλησιῶν προπολεμεῖν, τοὺς πένητας ἐλεημοσύναις τρέφειν, τοὺς δικαίους ἐπὶ τῶν τῆς βασιλείας πραγμάτων καθιστᾶν, πρεσβύτας καὶ σοφοὺς καὶ νηφαλίους συμβούλους ἔχειν, ταῖς δεισιδαιμονίαις τῶν μάγων καὶ θεοπρόπων καὶ πυθωνικῶν γυναικῶν μὴ συντίθεσθαι, τὴν ὀργὴν ἀναβάλλεσθαι, τῆς
- 20 πατρίδος γενναίως καὶ δικαίως κατὰ τῶν ἐνοχλούντων προβεβλήσθαι, διὰ πάντων ἐν Θεῷ θαρρεῖν, ταῖς εὐημερίαις μὴ ἐπαίρεσθαι, τὰς δυσπραγίας μεγαλοπαθῶς φέρειν, τοῖς ἰδίοις υἱοῖς μὴ ἐπιτρέπειν ἐναγῶς ζῆν, ὠρισμένοις καιροῖς πάντα διαπράττεσθαι, πρὸ τῆς καθηκούσης ὥρας σίτου μὴ μεταλαγχάνειν.
- 25 Οὐαὶ γὰρ τῇ γῆ, ἧς νέος βασιλεύς ἐστὶ καὶ ἧς οἱ ἄρχοντες ἔωθεν ἐσθίουσι. Ταῦτα εὐήμερον τὴν βασιλείαν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ποιεῖ, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα εἰς τὴν ἀμείνω βασιλείαν (τὴν οὐράνιον λέγω) παραπέμπει. Ὅ δὲ μὴ κατὰ τοῦσδε τοὺς νόμους τὴν βασιλείαν μεταχειρίζων πολλὰς ἀναμφισβητήτως τὰς δυσκολίας ὑποστήσεται, κἀν
- 30 τῷ παρόντι βίῳ κἀν τῷ μέλλοντι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐκπεσεῖται.

Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο πολλάκις ἢ τῶν δήμων ἐκκόπτεται εἰρήνη καὶ προσκόμματα, ὡς τὰ πολλά, κατὰ τῶν βασιλέων ἀναφύεται, γῆς τε φοραὶ σπανίζουσι καὶ οἰκωφέλεια ἀνατρέπονται, συχναὶ καὶ ποικίλαι

35 λῦπαι τὴν εὐπραγίαν τῆς βασιλείας διακόπτουσι, φίλων καὶ παίδων

9. 1 ἐνάτου BEP 2 ἑνατος BEP βαθμὸς παραχρήσεως BP ἰθύντω βᾶδικος E  
4 αὐτοῦ ἰδίου Ea.c. 13 ἔαν: ἀνεὶς M 26 ποιεῖ ἐν τῷ παρόντι βίῳ B 29 ὑποστήσονται Ea.c. καὶ τῷ παρόντι E 34 οἰκωφέλεια EMP συχναὶ EP

θάνατοι ἀνίας ἐπάγουσι, πολεμίων ἔφοδοι τὴν ἡγεμονίαν πανταχόθεν  
 δηοῦσι, θηρία βουκολίων ποίμνια καὶ θρεμμάτων σπαράττει, κατα-  
 γις πνευμάτων καὶ χειμῶνος, παραττομένης τῆς τῶν πραγμάτων εὐε-  
 τηρίας, τῆς θαλάττης τὴν διακονίαν ἐπέχει καὶ ποτε πνευμάτων βία  
 40 λήια καὶ ἄνθη καὶ δένδρων λούλους ἐμπιπρᾷ.

Καὶ παρὰ ταῦτα πάντα ἡ τοῦ βασιλέως ἀδικία οὐ μόνον ἐς τὸ πα-  
 ρὸν τὴν βασιλείαν χραίνει καὶ εἰς τ' ἀφανὲς ἄγει, ἀλλὰ καὶ υἱέας καὶ  
 υἱωνούς, ὥστε τῆς κληρονομίας ἐς νέωτα ἀντιλαβέσθαι, ἀναξίους  
 ποιεῖ. Καὶ γὰρ διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν Σολομῶντος ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν  
 45 Δαυιδ ἐκ χειρὸς υἱῶν Ἰσραὴλ διεμέρισεν, ὥσπερ οὖν καὶ διὰ τὴν δι-  
 καιοσύνην Δαυιδ λύχνον ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ ἀεὶ  
 καταλέλοιπεν.

Ἴδου ἡλίκον ἡ τοῦ βασιλέως δικαιοσύνη λυσιτελεῖ τῷ βίῳ. Ἔστι  
 γὰρ εἰρήνη δῆμων, ἀσφάλεια πατρίδος, ὀχύρωσις λαοῦ, προπύργιον  
 50 ἔθνους, νόσων ἴαμα, γῆθος ἀνθρώπων, ἀέρων εὐκρασία, γαλήνη θαλάτ-  
 της, γῆς γονιμότης, παραμύθιον πενήτων, κληρονομία παιδῶν, αὐτῶ  
 τε τῷ μετιόντι ταύτην ἐλπίς τῆς μελλούσης μακαριότητος.

Ἴστω μέντοι καὶ τόδ' ὁ κρατῶν, ὅτι καθάπερ τῷ θρόνῳ πρῶτος  
 ἀνθρώπων καθέστηκεν, οὕτω καὶ ταῖς κολάσεσιν, εἰ μὴ τὴν δικαιο-  
 55 σύνην ἐξεργάσεται, τὰ πρωτεῖα ἀναιρήσεται. Πάντας γὰρ τοὺς ἀμαρ-  
 τάνοντας, οὓς τῆδε ὑφ' αὐτὸν ἔσχεν, ὑπὲρ αὐτὸν εἰς τὸ μέλλον ἔξει  
 τῷ τρόπῳ τῶν τιμωρητικῶν πληγῶν.

### 10. Περὶ τοῦ δεκάτου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Δέκατος παραχρήσεως βαθμὸς ἐστὶν ἐπίσκοπος ἀμελής, ὃς τοῦ μὲν  
 ἰδίου βαθμοῦ τὴν τιμὴν ζητεῖ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τῆς δὲ διακονίας  
 αὐτοῦ τὴν ἀξίαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ οὗ πρεσβεύει μὴ φυλάττει.

5 Πρῶτον γὰρ σκεπτέον τῷ ἐπισκόπῳ τί βούλεται ἡ ἀξία τοῦ ἰδίου  
 ὀνόματος· καὶ γὰρ ὁ ἐπίσκοπος, ἑλληνικὸν ὄνομα ὄν, τὸν σκοπὸν ἐρ-  
 μηνεύει. Τί δὴ ποτε ὁ σκοπὸς τίθεται καὶ τί ζητεῖται παρὰ τοῦ σκο-  
 ποῦ, αὐτὸς ὁ Κύριος ἀπογυμνοῖ, ἠνίκα ὑπὸ τῷ Ἰεζεκιήλ τοῦ προφή-  
 του προσώπῳ τῆς αὐτοῦ διακονίας τὸν λόγον ἀπαγγέλλει οὕτω λέγων:  
 10 Σκοπὸν δέδωκά σε οἴκῳ Ἰσραὴλ. Ἀκούων οὖν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ στό-  
 ματός μου ἀπαγγελεῖς αὐτοῖς ἐξ ἐμοῦ. Ἐὰν δὲ ἴδῃς τὴν ῥομφαίαν  
 ἐρχομένην καὶ σὺ μὴ σημανεῖς τοῦ ἀποστρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς

37 δεῖουσι BP δεῖουσι E 39 θαλάσσης B βία correxi: βίαι BEP βιαίων M  
 41 πάντα om. BP 46 λύχνου B λύχνος E ἀεὶ om. M 47 καταλέλιπεν codd. 48  
 λυσιτελεῖ E a.c. 56 ὑπὲρ αὐτὸν Schmitt: ὑπὲρ αὐτὸν codd. 57 τιμωρηταίων E  
 10. 6 ὄν ὄνομα M ἐρμηνεύειν P 10 σοι E 11 αὐτὸν M a.c.

ὁδοῦ αὐτοῦ, αὐτὸς μὲν ὁ ἀσεβῆς ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται, τὸ δὲ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκζητήσω. Εἰ δὲ σημανεῖς καὶ  
 15 κεῖνος μὴ ἐπιστρέψει, ἐκεῖνος μὲν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται, σὺ δὲ τὴν ψυχὴν σου ἤλευθέρωσας. Δεῖ δὴ τὸν ἐπίσκοπον πάντων, ὧν εἰς φυλακὴν κατέστη, τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐπιμελῶς προσέχειν τὸν νοῦν καὶ μετὰ τὸ φωρᾶσαι λόγῳ, εἰ οἶόν τε, καὶ ἔργῳ διορθοῦν, εἰ δὲ μὴ δύναται, κατὰ τοὺς εὐαγγελικούς κανόνας τοὺς τῶν πονηρευμάτων αὐ-  
 20 τουργοὺς ἐκτρέπεσθαι.

Εἰ δὲ ἁμάρτοι ὁ ἀδελφός σου, φησὶν ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρ-  
 25 δησας τὸν ἀδελφόν σου. Ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε ἔτι μετὰ σοῦ ἓνα ἢ δύο μάρτυρας, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα· ἐὰν δὲ μὴδ' ἐκείνων ἀκούσῃ, εἰπέ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ μὴδὲ τῆς ἐκ-  
 30 κλησίας ἀκούσῃ, ἔστω σοι, ὡς ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης. Τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἐξωστέος ἐστὶν ὁ μὴ προσκολλώμενος τῷ διδασκάλῳ ἢ τῷ ἐπισκόπῳ· ὁ δὲ τῆς τοιαύτης τάξεως ἐξοστρακισθεὶς παρ' οὐδενὸς ἐπισκόπου ἢ διδασκάλου ὑποδεχθῆναι προσήκει. Περὶ γὰρ  
 30 τοῦ ἱερέως γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ: Χήραν καὶ ἀπολελυμένην οὐ λήψῃ γυναῖκα. Ὁ τοίνυν τὸν ἐκβεβλημένον τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνου ἐκείνῳ τῷ καθολικῷ συνάπτων, τοὺς νόμους τῆς ἀγίας ἱερω-  
 35 σῆσης εἰς ἣν τὸ χριστιανῶν γένος ἐξείλεται παραβαίνει.

Τοιοῦτον εἶναι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον πρὸς τούτους, ὧν εἰς τὴν ἐπι-  
 35 σκοπὴν τίθεται· πρὸς δὲ ἑαυτὸν ὁποῖον εἶναι χρή, ὁ ἀπόστολος Παῦλος διηγεῖται: Ὡστε εἰς τὸν τοῦ ἐπισκόπου βαθμὸν ἰόντα νηφάλιον εἶναι, φρόνιμον, ἀγνόν, σοφόν, ἐπιεικῆ, φιλόξενον, υἱοὺς ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ σὺν πάσῃ ἀγνεῖᾳ, μαρτυρίαν ἔχοντα πρὸς τοὺς ἐκτὸς καλῆν, προφέροντα τὸν τῆς διδασκαλίας πιστὸν λόγον, πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς  
 40 μὴ πλείους μιᾶς γυναικὸς ἀγαγόμενον, μὴ πλήκτην, μὴ μέθυσον, μὴ νεόφυτον, ὥστε ἔργοις δεικνῦναι τοῦθ', ὁ λόγος διδάσκει τοὺς ἄλλους.

Εὐλαβεῖσθωσαν τοίνυν οἱ ἀμελοῦντες ἐπίσκοποι, ὅτι ἐν καιρῷ ἐκ-  
 45 δικήσεως ὁ Κύριος ἐγκαλεῖ λέγων: Ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου καὶ οὐκ ἐποίμαινον οἱ ποιμένες τὰ πρόβατά μου, ἀλλ' ἐποίμαινον ἑαυτοὺς. Διὸ φροντισάτωσαν οὗτοι μᾶλλον, οὓς κατέστη-  
 45 σεν ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ διδόναι αὐτοῖς ἐν καιρῷ τὸ

16 δεῖ δὲ M 18 φορᾶσαι E φορέσαι BP εἰ οἶόν τε: εἰ ὄν ὄν τε E sed οἴφουῶν τε in mg. E<sup>1</sup> διορθοῦς P 24 ἐπιστόματος EP 25 μὴδ' M μὴδὲ BEP εἰπέ...ἀκούση om. M 28 ἐξωστρακισθεὶς EMP 30 γεγράφται M 33 ἐξήλεκται codd. 35 Παῦλος om. M 39 πιστὸν om. M 41 δεικνῦναι BE<sup>1</sup> in mg. M δεικνεῖναι EP 44 ποι-  
 μαινόντες B

σιτομέτριον, εἴτουν καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον διδασκαλίαν, ἵνα παραγενομένου τοῦ Κυρίου ἀξιωθεῖεν ἀκοῦσαι: Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. Εἴσελθε εἰς 50 τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου.

### 11. Περὶ τοῦ ἑνδεκάτου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Ἐνδέκατος παραχρήσεως βαθμὸς ἐστὶ δῆμος ἀπαιδευτος, ὃς μὴ δουλεύων τῷ Θεῷ ἐν ἀσκήσει παιδείας κοινῇ παγίδι ἀπωλείας ἐαυτὸν ἐπάγει. Ὁργὴ γὰρ Θεοῦ ἄφυκτός ἐστὶ τοῖς μὴ παιδείας ἐπιμελο- 5 μένοις. Διὰ τοῦτο καὶ ταῖς βοαῖς τοῦ ψαλμωδοῦ τῷ ἀπαιδευτῷ λαῷ κηρύττεται: Δράξασθε παιδείας, μὴ ποτε ὀργισθῆ Ὁ Κύριος.

Παιδεία δὲ ἐστὶν ἡθῶν εὐτακτος διόρθωσις καὶ παρατήρησις τῶν προγονικῶν κανόνων. Περὶ ἧς παιδείας ὁ ἀπόστολος Παῦλος διαλέγεται φάσκων: Εἰ παιδεῖαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῶν ὁ Θεὸς προσ- 10 φέρεται· εἰ δὲ ἐκτὸς παιδείας ἐστέ, ἧς μέτοχοι γεγὼνασι πάντες, ἄρα νόθοι καὶ οὐχ υἱοὶ ἐστέ. Τί τοίνυν οἱ νόθοι, ὅτι ἐκτὸς παιδείας εἰσὶ, καὶ τῆς κληρονομίας τῆς οὐρανόυ βασιλείας οὐκ ἐπιλαμβάνονται, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς πατρῴας παιδείας τὰς διορθώσεις φέροντες καὶ τὴν κληρονομίαν ποτὲ ἀπολήψεσθαι δύνασθαι οὐκ ἀπογινώσκουσι. Περὶ ἧς 15 ἔτι παιδείας καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας τῷ ἀπαιδευτῷ λαῷ διαλέγεται: Ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν. Καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν ὁ ψαλμωδὸς συναδούση φωνῇ συγκαλεῖται λέγων: Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν.

Ἄθλιος τοίνυν ὁ ἀπειπάμενος τὴν παιδεῖαν. Τολμῶσι γὰρ τοι καὶ 20 ὑπὲρ τοὺς στρατιώτας, οἱ σταυροῦντες τὸν Κύριον οὐ διεύρηξαν τὸν χιτῶνα, οἱ ῥηγνύντες τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ τὴν παιδεῖαν. Ὡς περ γὰρ τῷ χιτῶνι πᾶν τὸ σῶμα σκέπεται πλὴν τῆς κεφαλῆς, οὕτω τῇ παιδεῖα πάντα τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας πλὴν τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστι κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ παιδεῖαν μὴ ἔστι, καλύπτονται καὶ 25 κοσμοῦνται. Οὗτος δὲ ὁ χιτῶν ὑφαντός ἐστὶν ἄνωθεν δι' ὄλου. Αὕτη γὰρ ἡ παιδεία τῆς ἐκκλησίας οὐρανόθεν παρὰ Κυρίου διανέμεται καὶ τὴν ὀλοκληρίαν ἴσχει περὶ ἧς ὁ Κύριος ἀνιών εἰς τὸν πατέρα μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν πρὸς τοὺς ἰδίους ἀποστόλους διελέγετο: Ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύ- 30 ναμιν ἐξ ὕψους.

11. 4 μὴ παιδείας om. E ἐπιμελουμένους M μελομένοις E 7 ἡθῶν: ἡ θεὸν E 11 οὐχ BEMP<sup>1</sup>: οὐκ P 15 ἔτι om. M 19 τοι om. B 20 οἱ EP 21 ῥηγνύντες codd. 25 διδλου codd.



Χιτῶν οὖν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ἡ τῆς ἐκκλησίας παίδευσις· ὥστε ὁ ἀπαίδευτος καὶ τοῦ σώματος ἀλλότριος τοῦ Χριστοῦ. Μὴ διέλωμεν τοίνυν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ, τοῦτέστι μηδεμίαν λύσωμεν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἕκαστος, ἐν ᾧ ἐκλήθη, 35 ἐν αὐτῷ καὶ μενέτω.

## 12. Περὶ τοῦ δωδεκάτου βαθμοῦ τῆς παραχρήσεως

Δωδέκατος βαθμὸς παραχρήσεως ἐστὶ δῆμος ἄνομος, ὃς τῶν ἐκ νόμου παραγγελμάτων καταφρονῶν διαφόροις πλάνης ὁδοῖς εἰς τὴν αὐτὴν παγίδα τῆς ἀπωλείας ἐμπίπτει. Περὶ ὧν ὁδῶν ἐν προσώπῳ παρὰ νόμου δήμου τὸ ἀνθρώπειον γένος ὁ προφήτης θρηνεῖ οὕτω λέγων: 5 Ἔμεῖς δὲ ὡς πρόβατα ἐπλανήθητε, ἕκαστος εἰς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐξέκλινε. Περὶ ὧν ὁδῶν ἔτι καὶ ἡ Σοφία διὰ τοῦ Σολομῶντος διαλέγεται: Πολλοὶ ὁδοὶ τοῖς ἀνθρώποις δοκοῦσιν εὐθεΐαι, καὶ τὰ ἔσχατα αὐτῶν εἰς θάνατον φέρει.

10 Αἱ δὲ ὄντως πολλοὶ ἀπωλείας ὁδοὶ τότε βαδίζονται, ἡνίκα ἡ μία βασιλικὴ ὁδός, ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ δηλαδή, ὃς μῆτε εἰς τὰ δεξιὰ μῆτε εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκκλίνει, δι' ἀμελείας ἀφίσταται. Περὶ ἧς ὁ Κύριος Χριστός, ὃς ἐστὶ τὸ τέλος τοῦ νόμου εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι, διαλέγεται: Ἐγὼ εἰμι, λέγων, ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ 15 καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. Εἰς ἣν ὁδὸν κοινῇ πάντας ἀνθρώπους προσκαλεῖται φάσκων: Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ, ἔνθα μὴ ἔστιν Ἰουδαῖος καὶ Ἕλληνας, ἄρσεν καὶ θῆλυ, δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, βάρβαρος καὶ Σκύθης, ἀλλὰ 20 πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. Πάντες γὰρ ἐν ἔσμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τέλος οὖν νόμου τοῦ Χριστοῦ τυγχάνοντος, οἱ ἄνευ νόμου διατελοῦντες ἄνευ Χριστοῦ εἰσιν. Ὁ ἄνευ τοίνυν νόμου λαὸς ἄνευ Χριστοῦ λαός ἐστι. Παράχρησις τοίνυν ἐστὶν ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ Εὐαγγελίου δῆμον εἶναι ἄνευ Χριστοῦ, ἡνίκα τοῖς ἀποστόλοις εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη 25 ἡ ἐξουσία δίδεται τοῦ κηρύγματος, ἡνίκα ἡ βροντὴ τοῦ Εὐαγγελίου τοῖς τοῦ κόσμου πέρασιν ἐπήχησεν, ἡνίκα τὰ ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην δικαιοσύνης ἀντελάβετο, ἡνίκα οἱ ἄνευ νόμου ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ ἐγένοντο, οἱ ποτε μὴ λαός, νῦν δὲ λαός Θεοῦ

34 ἐκλήθη E 12. 4 παγίδα om. E τῆς ἀπολείας P ταλεπωλείας Ea.c. 6 εἰς om. BP 12 ἐκκλίνειν MP 15 κοινῇ om. M sed add. in mg. M<sup>1</sup> 17 κοπιόντες Ea.c. κοπιόντες P 25 βροτὴ E 26 διώκονται Ea.c.

30 ἐν Χριστῷ, ἡνίκα καιρὸς εὐπρόσδεκτος καὶ ἡμέρα σωτηρίας καὶ καιροὶ ἀναψύξεως ἐνώπιον τοῦ Ἰψίστου, ἡνίκα ἕκαστον ἔθνος ἔχει μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως, ἡνίκα διαμαρτύρεται λέγων: Ἴδού ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἶμι ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Μὴ οὖν ὤμεν ἄνευ Χριστοῦ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, ἵνα μὴ ἄνευ ἡμῶν ὁ Χριστὸς εἶναι ἄρξῃται ἐν τῷ μέλλοντι.

29 καιροί: καιρός B 30 ἕκαστος Ea.c. 33 οὖν: νῦν M

### Παρατηρήσεις

Στή μετάφρασή του αυτή ο Πλανούδης τις περισσότερες φορές μεταφράζει κατά λέξη. Έχουμε τή γνώμη ότι, τουλάχιστο σε τούτη τήν περίπτωση, πρέπει ν' αναθεωρηθῆ ἡ ἄποψη τοῦ K. Krumbacher, ὅτι δηλαδή οἱ μεταφράσεις τοῦ Πλανούδη δὲν εἶναι πρότυπα μεταφραστικῆς ἀκριβείας<sup>1</sup>.

Ὁ S. Hellmann θεωρεῖ τὸ ὁμοιοτέλετο ὡς βασικὸ στοιχεῖο τοῦ ὅφους τοῦ λατινικοῦ κειμένου<sup>2</sup>. Αὐτὸ διατηρεῖται μόνο σὲ εἴκοσι μία ἀπὸ τις ἐνενήντα τρεῖς περιπτώσεις. Φαίνεται ὅτι αὐτὲς εἶναι τυχαῖες, ἀφοῦ ὁ μεταφραστὴς δὲν τὸ διατηρεῖ οὔτε ἐκεῖ πού θὰ τοῦ ἦταν δυνατό, ἂν ἄλλαζε τὴ σειρά τῶν λέξεων ἢ ἂν ἔκανε ἄλλες μικρὲς μεταβολές.

Μιά ἐκτίμηση τῶν μεταφραστικῶν τρόπων, πού παρατηροῦνται στὸ ἔργο τοῦτο, δὲν εἶναι δυνατὴ<sup>3</sup>, προτοῦ νὰ ἐκδοθοῦν ὅλες οἱ μεταφράσεις τοῦ Πλανούδη. Ὡστόσο ὁ τύπος ἀκούσει (7.45) ἀντὶ γιὰ τὸ ἀκούσεται καὶ τὸ γεγονός ὅτι δὲ χρησιμοποιεῖται ἡ ἀττικὴ σύνταξη σὲ τέσσερες περιπτώσεις (βλ. 7.12, 7.18, 7.23, 11.24) — ἐνῶ ὑπάρχουν ἐννιά ἄλλα παραδείγματα μετὰ τὴ σύνταξη αὐτὴ (βλ. 1.25, 2.3, 2.4, 2.4, 2.29, 3.3, 5.38, 12.9, 12.27) — ἐνισχύουν τὴν ὑπόψια τοῦ Schmitt ὅτι ὁ μεταφραστὴς μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ὁ Πλανούδης (gegen Planudes... sprächen), ἀλλὰ οἱ ἐνδείξεις αὐτὲς δὲν εἶναι ἀρκετὲς, γιὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι τὸ ἔργο εἶναι ψευδεπίγραφο. Πάντως οἱ μεταφραστικοὶ τρόποι, πού σημειώνονται παρακάτω, παρατηροῦνται καὶ στὴ μετάφραση τοῦ De Trinitate τοῦ Αὐγουστίνου, ἓνα ἔργο πού τὰ χειρόγραφα τὸ ἀποδίδουν ἐπίσης στὸν Πλανούδη<sup>4</sup>.

Τὰ παρακάτω παραδείγματα ἀφοροῦν ὀρισμένα μεταφραστικὰ φαινόμενα πού χαρακτηρίζουν τὴ μετάφραση τοῦ Πλανούδη<sup>5</sup>. Μολοντί τὸ λατινικὸ κείμενο δὲν ἔχει πολὺπλοκο καὶ μακροπερίοδο λόγο, ἐντούτοις

1. Βλ. K. Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μετφρ. Γ. Σωτηριάδου, τ. 2ος, Ἀθήναι 1900, σελ. 274.

2. Ὁ. π., σελ. 7 κ. κ.

3. Ἐνα παραπάνω πού τὰ γνωστὰ χφφ τῆς μετάφρασης χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ 16ο αἰ. μ. Χ. καὶ ἀργότερα. Τὸ πρόβλημα τὸ θέτει ὁ Schmitt στὶς μελέτες πού ἀναφέρω παραπάνω, ἰδιαίτερα στὴ δευτέρη: Pseudo-Cyriacs..., σελ. 29.

4. Πρβλ. Migne P. G. 147, 1113-1130, ὅπου εἶναι δημοσιευμένο μόνο τὸ 15ο βιβλίο. Ἀπὸ τὸν κώδ. Oxon. Laud. 71 μετέγραψα καὶ τὸ πρῶτο βιβλίο καὶ ἔτσι μπόρεσα νὰ συγκρίνω τις δύο μεταφράσεις σὲ μεγαλύτερη ἔκταση.

5. Γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ μεταφραστικὰ φαινόμενα πρβλ. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, Τὸ μεταφραστικὸ πρόβλημα, Ἀθήνα 1966 καὶ τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Γ. Π. Σαββαντίδη, Εὐσταθίου Πατελάρου Octoechus in versu elegiaco traducta, Ἰωάννινα 1974, σελ. 105 κ. κ.

στὴ μετάφραση δὲ λείπει ἡ ἀπλοποίηση τῆς συντακτικῆς πλοκῆς (ἀντικατάσταση δευτερεύουσας πρότασης μὲ κύρια καὶ τὸ ἀντίθετο, ἀντιστροφή στὴν ὑπόταξη κ.λ.π.). Μπορεῖ κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ ἀκόμη καὶ συμπλήρωση ὄρων καὶ προσθήκες καὶ παραλείψεις. Μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς μπορεῖ νὰ ὀφείλωνται εἴτε στὸ λατινικὸ πρότυπο τοῦ μεταφραστῆ εἴτε στὴν ἑλληνικὴ χειρόγραφη παράδοση.

### Περιφραστικὴ ἀπόδοση

1. 4 εἰς ἔργον φέρειν = *facere*. 6 ἔχει δύναμιν πρὸς τὸ δρᾶν = *fit efficax*. 19 οἱ τὴν τῆς διδασκαλίας διακονίαν ἀνελόμενοι = *doctores*. 21 ὑπόδικοι γένωνται = *subiaceant*.
2. 5 εἰς τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν = *religioni*. 9 τοῖς τὴν γεωργίαν ἀνηρημένοις τὴν αὐτοῦ = *cultori suo*. 16 εἰς ἐλάττω συμπίπτουσιν ἀριθμόν = *numero minuuntur*. 26 τοῖς ἔξω τῆς ἡλικίας = *senibus*. 27 τὸ σύνθημα δίδωσι = *concordat*.
3. 17 τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα = *patres*.
4. 6 κατάκλειστον συντηρεῖν = *ut... custodit*. 8 προῦκαλέσατο λέγων = *invitavit*. 17 φροντίδας ἀνέχειν οὐ στέγει = *non succurrit*. 26 τῶν προσκαίρων καὶ ὧν αἰωνίως οὐκ ἐσόμεθα κύριοι = *ea quae semper non habebimus*. 31 σῖτα καὶ ποτά = *cibus*.
5. 8 πάσαις ψήφοις = *ommino*. 15 ἀξιόχρεων εἰς μίμησιν = *imitabilem*. 17 σύμφηφος γίνεται = *consentit*. 19 πλάττει καὶ μορφοῦ = *figit*. 34 μὴ σοβεῖν δι' ἀγορᾶς = *non incedere*. 40 σεμνότης καὶ εὐλάβεια = *pudicitia*.
6. 45 βασιλεία καὶ δυναστεία = *dominatum*.
7. 5 περιμάχητον περὶ οὗ ὁ ἀγὼν γίνεται = *quod contenditur* (βλ. καὶ 4. 26) 21 ἥμιστα ὄρᾶν δύνανται = *nequaquam conspiciunt*. 25 σίτων καὶ ποτῶν = *ciborum* (βλ. καὶ 4.31).
8. 7 ἀπονοίας... φύσεως = *superbiae*.
9. 27 τὴν οὐράνιον λέγω = *caelestia*. 51 αὐτῶ τε τῶ μετιόντι ταύτην = *et sibimet ipsi*.
10. 31 τὸν ἐκβεβλημένον τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνου = *excommunicatum*. 43 ἐγκαλεῖ λέγων = *conqueritur*.
11. 27 τὴν ὀλοκληρίαν ἴσχει = *integratur*.
12. 5 θρηνεῖ οὕτω λέγων = *ita deplangit*.

### Συνθετικὴ ἀπόδοση

1. 12 ἀρετῆς πέρι = *de bono opere*.
5. 3 διευθύνει = *procurat et custodit*.

6. 3 ἡ ἀξία = dominandi habere potestatem.  
 7. 16 ὅ = quem diligi. 58 τῶν γηίνων = terrenae patriae.  
 9. 21 μὴ ἐπαίρεσθαι = animum non elevare. 34 οἰκωφέλειαι = servitia populorum.  
 10. 4. πρᾶσβεύει = legatione fungitur.

#### Ἐπίδοσις χρόνων

1. 27 ἀπαιτηθήσεται = exigitur.  
 2. 32 ἐπινοεῖ = senserit.  
 3. 21 διαλέγεται = loquebatur.  
 4. 15 συναγείρει = congregaverit. 16 οὐ δύναται = nequaquam poterit (βλ. καὶ 43).  
 5. 8 κατέγνω = damnat.  
 7. 26 παραμένοντα = mansura.  
 14. 25 ἐστίν = fuerat.

#### Ἐπίδοσις ἐγκλίσεων

1. 13 ἔχειν ... δεῖ = haberent.  
 2. 13 γένοιτ' ἄν = fieri potest (καὶ 3. 35 ἄν προσγένετο = fieri potest)  
 28 δεῖ δὴ τοῖς ἀνθρώποις δυοὶ μορίους προσέχειν τὸν νοῦν = cavendae sunt ergo homini duae particulae.  
 3. 16 ἀποδίδοσθαι προσήκει = praebendus esse ostenditur.  
 4. 3 φυλάσσειν = custodienda: τὸ γερονδιακὸν ἀποδίδεται μὲ ἀπαρ. τοῦ σκοποῦ. 21 ἀνάγκη πᾶσα ἀποβαλεῖν = per necessitatem amittendum est. 26 μὴ ἐξεχώμεθα = diligere non debemus.  
 10. 5 σκεπτέον = inquiretur.

#### Ἐπίδοσις βαθμοῦ ἐπιθέτων

1. 22 πλείονος = multae.  
 27 πολὺ = plus: ἐπηρέαζεται ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο (βλ. Λουκ. 12. 48).  
 4. 13 (ὁ) ... ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ διατελῶν = (qui) ... pauper est. 44 δικαίου = rectissimo.  
 5. 36 πρᾶσβύτερον = senes.  
 6. 25 ὅ,τι τάχιστα = cito.  
 8. 7 ταπεινῶς = extremus.

#### Μεταβολὴ συντάξεων

1. 26 τὰ παρατεθέντα αὐτοῖς δῶρα παρὰ τοῦ ἄρχοντος = rectoris sui munera quae perceperunt.

6. 10 ἀπεδοκιμάσθη παρὰ Θεοῦ = dominus ... non repercit. 45 ὑπ' οὐδενὸς ἢ τούτου καταφρονηθήσεται βασιλεία καὶ δυναστεία = nullus hominum contemptui habere poterit eius dominatum.
7. 35 μὴ ἀγαπᾶν κελευόμεθα = non diligi imperatur.
8. 4 ὁ ἀπόστολος Παῦλος παρακελεύεται = per apostolum Paulum imperatur. 22 τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὁ Θεὸς ἐπαγγέλλεται = caeli regna promittuntur.

### Ἀπόδοση προτάσεων

2. 19 ὁ δὲ τούτοις ἅπασι βαρυνόμενος ἄνθρωπος ἔνδον οὐ γηρᾷ = etiam homo interior qui non senescit his omnibus aggravatur. 20 πάντων... κατενεχθήσεσθαι = et haec omnia ruituram iam iamque domum corporis cito pronuntiant: ἢ κ. πρ. ἀποδίδεται μὲ γεν. ἀπόλ. ἐναντ. μετοχῆ. 30 ἢ μὲν γὰρ... οὐ παύεται = quia cor novas semper cogitationes machinari non desinit.
3. 37 καὶ γὰρ καὶ αὕτη... γυμνασίας = quoniam et ipsa oboedientia quae omnium disciplinarum mater est magna exercitatione indiget.
4. 5 διὰ τὸ τὸν κτηθέντα πλοῦτον ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιμελεῖ φροντίδι κατάκλειστον συντηρεῖν = dum in terra quaesita diligenti cura custodit. 39 διὰ τὸ... ἀπεργάζεσθαι = ut illa dilectio amicum illum ex inimico efficiat.
6. 29 μετὰ τὸ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἀναδέξασθαι = postquam sceptrum regni suscepit. 32 καίτοι τοῦ Θεοῦ... ἔθρους = deus illum ultra omnes mortales velut ad numerosi populi gubernationem sapientiae munere donavit.
7. 50 ὁ Χριστός = qui est Christus: ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο (βλ. Ματθ. 23. 8-10). 51 ὁ οὐράνιος = qui in caelis est ὅπως καὶ παραπάνω.
10. 18 μετὰ τὸ φωρᾶσαι = postquam attenderit. 38 πρὸς τοὺς ἐκτός = ab his qui foris sunt.

### Σπάνια συντακτικὰ φαινόμενα καὶ συντακτικὲς ἀνωμαλίαις

2. 23 ἵνα... ἐπιθυμοίη: ἡ Εὐκτική χωρὶς ἐξάρτηση ἀπὸ ἱστορικὸ χρόνον εἶναι σπάνια περίπτωσις (βλ. H. Weir Smyth, Greek Grammar, Cambridge 1956, σελ. 495). 34 ἑαυτοῦ: κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ μεταφράσῃ 'ἑαυτῆς': ἔχουμε σχῆμα κατὰ τὸ νοούμενο, γιὰτὶ στὸ νοῦ του ἔχει σὺν ὑποκείμενο τὴ λέξιν 'ὁ γέρων'.
6. 44 ὁ γὰρ ἀρξάμενος... καταφρονηθήσεται: ἀνακόλουθο: ὁ ἀρξάμενος: ὀνομαστικὴ ἀπόλυτος.

10. 21 εἰ δὲ ... μόνου (εἰ + Εὐκτική — Προστακτική) = si ... peccaverit frater tuus, corripere illum inter te et ipsum solum: δὲ συμφωνεῖ οὔτε μὲ τὸ Εὐαγγέλιο (πβλ. Ματθ. 18. 15). Ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι καὶ τόσο συνηθισμένος (βλ. Weir Smyth, ὁ. π., σελ. 536 καὶ Ν. Χιονίδου, Συμβολὴ εἰς τὴν ταξινόμησιν τῶν ὑποθετικῶν λόγων τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, Ἰωάννινα 1969, σελ. 92). 47 ἵνα ... ἀξιοθεῖεν ἀκοῦσαι βλ. 2. 23.

### Ἐλεύθερη ἀπόδοση

Πολλές φορές ἀποδίδοντας ἐλεύθερα καταφέρνει, σὲ σχέση μὲ τὸ λατινικὸ κείμενο, νὰ κυριολεκτήσῃ καὶ νὰ γίνῃ πιὸ σαφὴς ἢ νὰ βελτιώσῃ τὴ σημασίαν τῶν λέξεων.

1. 2 ἐν φαύλῳ βίῳ = sine operibus bonis. 7 διδασκαλία = auctoritas. 7 εἰς ἔργον ἐκβάσασιν = effectu operis. 14 μονονουχί λέγων = hoc est. 24 τὸ γ' εἰς αὐτὸν ἦκον = solius sui merito.
2. 2 ἀνάγωγος = sine religione. 6 τὸ τῆς ἡλικίας ἄνθος = florida aetas. 29 τῷ λοιπῷ σώματι = in illius carne. 30 φημί = videlicet. 34 ἡλικίαν = harmoniam: εἶναι ψυχολογικοὶ οἱ λόγοι, ποὺ παρέσυραν τὸν Πλανούδη νὰ ἐπαναλάβῃ τὴ λέξιν ἡλικίαν στὴ θέση τῆς λέξεως ἁρμονίαν, ἐκτὸς ἂν δεχτοῦμε ὅτι ὑπάρχει λάθος στὴν ἀντιγραφή. τὴν ἡλικίαν διαφθεῖρη = harmoniam decipiant.
3. 3 τὰ ἄνω κάτω γίνεται = mundus a recto rationis ordine depravatur.
4. 2 ἀνελεῆμων = sine elemosyna. 5 τὸν κτηθέντα πλοῦτον = quaesita. 20 μηδεμιᾶς ὑπολειπομένης ἐλπίδος χρηστῆς = absque consolationis praestolatione. 42 τὰ περαιτέρω μὴ διαμενοῦντα = interim non mansuras.
5. 2 ἀναιδῆς = sine pudicitia. 7 ἀδολεσχίαν πιέζει = verba non multiplicat. 8 τί δεῖ πολλά λέγειν = quid plura. 21 συσσιτίαν = contubernia: σημασιολογικὴ βελτίωσις. 23 τῇ τῆς καρδίας καταστάσει καὶ τῷ ἐπιπολαίῳ καὶ φαινομένῳ σχηματισμῷ = corporis habitu et superficie et animi affectu interno. 29 εἰς οὐδὲν τείνοντας ἢ καὶ ψευδεῖς = vana et falsa. 32 ἐστάλθαι = habere: κυριολεκτικότερη ἀπόδοση.
6. 4 πρὸς ὃ = sed hic severitatis rigor: μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀποφεύγει τὴν ἐπανάληψιν. τῆς ἀπὸ τῶν στρατευμάτων: exteriori. 11 φοβεροὺς εἶναι = terrorem. 12 ἀγαπᾶσθαι ὑπὸ τῶν ὑπὸ χεῖρα = amorem. τάττειν τὸν ὑπήκοον ἄριστα = ordinationem. 16 ὥσπερ οὖν ... σπουδάζειν = et per iustas vindictas non propriae iniuriae, sed legis Dei

- studeat ut metuatur : iniuriae - legis εἶναι γενικῆς ὑποκειμενικῆς. Ὁ Πλανούδης τις ἐξισώνει μὲ τὸ per iustas vindictas καὶ τις συνδέει παρατακτικῶς. 18 ἀμέλει = propterea. 34 Ἱεροβοάμ τε = e contrario vero Hieroboam. 35 αὐτοῦ = Salomonis : ἀποφεύγει τὴν ἐπανάληψη. 38 πρὸς ὑπερηφανωτέραν κρηπίδα ἀναδραμεῖν καὶ πρὸς μείζονα τελειότητα = in sublimiori statu ad malorem perfectionem crescere. 50 τῆς αὐτοῦ = Dei πρβλ. παραπάνω 6. 35.
7. 6 ἢ διὰ τινος ... φαινόμενον = aut propter alterius amorem, quae sub odiosa specie latet, appetitur. 9 ἐκ θυμοῦ τὴν αἰτίαν ἴσχων = animoso compugnantium conflictu. 12 μετὰ καμάτου καὶ ἀγωνίας οὐ φορητῆς = sub odioso labore vel formidine : μετακίνηση τοῦ ἐπιθέτου σύμφωνα μὲ τὸ σχῆμα : ἐπίθ. οὐσ. + οὐσ. ~ οὐσ. + οὐσ. ἐπίθ. 46 τῶν ἐκείνου ἠθῶν = morum Christi.
8. 7 εἰ ... ὑπόϊ = supercilioso superbiae tumore inflatam mentem contra Deum erigere. 10 παραπλησίως τοῖς ἐν δυναστείαις = quasi potens in terra. 29 ἂν ὧσι ταπεινοί = humiles : πβλ. Ἱ. Θ. Κακριδῆ, 6. π., σελ. 85.
9. 5 ὡς ἂν τις νοοίη = intellectualiter. τὸ περὶ πλείονος ποιεῖσθαι τοῦ ὑπηκόου τὴν κατ' εὐθεΐαν διεξαγωγήν = ut subiectis omnibus rectoris officium procuret. 15 φαύλους = periurantes. 20 κατὰ τῶν ἐνοχλούντων = contra adversarios. 22 μεγαλοπαθῶς = patienter. 33 κατὰ τῶν βασιλέων = de regno. 34 ἀνατρέπονται = praepediuntur.
10. 5 τί βούλεται = quid ... tenet. 13 ἄμαρτία = iniquitate. 19 πονηρευμάτων = scelereum (πβλ. 5. 21). 19 αὐτουργούς = operarios. 45 διό = sed.
11. 2 ἀπαίδευτος = sine disciplina. 4 ἐπάγει = constringit. 17 συγκαλεῖται = compellit 32 ἀπαίδευτος = extra disciplinam.
12. 2 ἄνομος = sine lege. 6 ὑμεῖς ... ἐπλανήθητε = nos autem sicut oves erravimus ὑμεῖς: δὲ συμφωνεῖ οὐτε μὲ τὴν ἀγία Γραφή (βλ. Ἱσ. 53. 6).

### Ἄμετάφραστα

Τις λέξεις καὶ τις φράσεις ποὺ εἶναι γραμμένες μὲ πλάγια γράμματα δὲν τις ἔχει μεταφράσει ὁ Πλανούδης, χωρὶς ν' ἀποκλείεται καὶ τὸ ἐλδεχόμενον νὰ μὴν ὑπῆρχαν στὸ λατινικὸ χειρόγραφο του :

2. 5 πλείω γὰρ ... γέρουσι = plus enim omnibus ... senibus. 13 τείνειν μὴ ἐπείγεται ; = festinare non contendat, quando totius corporis habitus senectute confectus ad interitum properat ? 20 προλεγόντων = cito pronuntiant.
3. 16 ἀποδίδοσθαι προσήκει = praebendus esse ostenditur. 32 φέρει =



- reddet *iustitiae* πβλ. Έβρ. 12. 11 : ύστερον δέ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσιν δικαιοσύνης.
4. 28 ἄνδρα πλούσιον = *avarum divitem*. 33 ἔταν... οὐχ οἶόν τε = *qui toto cordis intuitu illas res amat quae numquam se diligunt*. Στὰ λατινικά χφφ ΜΟ ὑπάρχει χάσμα ἀπὸ toto ὡς omnia βλ. παρακάτω, στίς διαφορετικὲς γραφές. 44 παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ = *in iudicio a rectissimo iudice*.
5. 28 μηδενὸς γεύεσθαι = *non gustare velle*. 37 τῷ κρείττονι μὴ ἀντιλέγειν περὶ ὧν οὐκ οἶσθα = *meliori non contraversari de his quae ignoras non tractare*. 43 τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθεία = *Dei semper auxilio* : φαίνεται δι μετακίνησης τὸ *semper* παρακάτω στὸ ἀεὶ ποιεῖν, γιὰτὶ ἐκεῖ τὰ λατινικά χφφ ἔχουν μόνο *constituere*. 47 τῷ Θεῷ = *Deo Christo*. 51 μισθὸν παρὰ Θεοῦ ἐλπίζειν = *mercedem in caelestibus a Deo sperare*. 52 ἡ αἰδῶς τῶν εὖ γεγονότων ἐστίν = *pudicitia ornamentum nobilium est*.
6. 3 ὁ ἄρχων = *dominus ipse*. 22 θᾶττον καταπεσεῖται = *cito labitur et ipse solutus a rigore suae firmitatis cum oneribus ad terram delabitur*. 37 ἐν Σαμαρείᾳ = *in parte Samariae* : ἐπηρεάζεται ἀπὸ τῆ Γραφῆ. Στὸ λεξικὸ J. Moulton - G. Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament*, London 1963 βρῖσκουμε μόνο : Σαμάρεια, κώμη Σαμάρεια κ.λ.π. 43 ἀποπλανηθῆναι = *errare* : στὴ συνέχεια τὸ λατινικὸ κείμενο ἔχει ἕξη στίχους, ποὺ δὲν τοὺς μεταφράζει (:) ὁ Πλανούδης : *Unde et dominus absque virtute fieri non debet, quam virtutem sine Dei auxilio nullatenus habet. Qui etenim multa tuetur, si non habeat fortitudinem, non valet id agere, quoniam magna magnis infestationibus et adversitatibus solent laborare. Omnis igitur qui praeest hoc primitus animi tota intentione procuret, ut per omnia de Dei adiutorio omnino non dubitet*.
7. 6 διὰ τινὰ τέρψιν ἰδίαν = *propter propriam eius rei dilectionem*. 26 οὐκ ἐπιτάττεται = *non diligi praecipitur, sed proximus propter quem haec omnia facta sunt amari iubetur*. ταῦτα γὰρ πάντα = *haec enim omnia praedicta* : στὸ ἑλληνικὸ κείμενο ἀρκεῖ ἡ ἀντωνυμία ταῦτα, γιὰ νὰ δηλώσῃ τὰ προειρημμένα. 31 οὐκ ἀγαπᾶσθαι προστάττεται = *et ipse mundus non amari imperatur*. 39 τὴν ὁμοιότητα τοῦ Χριστοῦ φέρων = *qui nominis Christi similitudinem tenet*.
8. 17 μεταδέδωκε = *participationem... abstulit, ut ipse dives in caeli sede appareat qui in terra penitus nihil procurat*. 29 οἱ καλῶς τὰ χρήματα ἔχοντες = *qui bene divitias possessas habent*.
9. 10 μηδένα βιάζεσθαι = *neminem iniuste per potentiam opprimere*. 12 ἐπέχειν τὰς κλοπὰς = *furta cohibere, adulteria punire*. 21 τὰς δυσ-

πραγίας = *cuncta adversaria*. 46 Δαυίδ = *David regis*. 48 λυσιτελεῖ τῷ βίῳ = *saeculo valet, intuentibus perspicue patet*.

10. 8 ἦνίκα... ἀπαγγέλλει = *cum sub Ezechielis prophetae persona episcopo officii sui rationem denuntiat*. 40 μὴ πλήκτην = *non percussor, non bilinguis*.

41 ὥστε... ἄλλους = *ut per haec ipse prius ostendat in opere quod alios docet in sermone doctrinae*. 43 ὁ Κύριος = *Dominus per prophetam*.

11. 34 ἐν ᾧ... μενέτω = *in quo vocatus est in eo permaneat apud Deum*.

### Προσθήκες

1. 12 ὑγιοῦς
3. 3 δὴ κακῶ
4. 25 ἡμῖν 37 οὐ δύναται ἢ 39 δῆλον ὅτι
5. 24 καὶ γὰρ 32 ἀγίοις
6. 24 καὶ τοῖς ἐκείνου κακοῖς 44 ἅπασι
7. 10 διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κακοπάθειαν 14 ἐντεῦθεν 15 ἀπ' αὐτοῦ 46 τοῖνυν 54 ἐλθέτω ἡ Βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς  
58 ὅση δύναμις
9. 30 κὰν τῷ παρῶντι βίῳ κὰν τῷ μέλλοντι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐκπεσεῖται 42 χραίνει καὶ εἰς τ' ἀφανές ἄγει = *fuscatur et obscuratur*: τὸ obscuratur τὸ πῆρε ἀπὸ τὸ τέλος τῆς περιόδου καὶ πρόσθεσε τὸ σύνδεσμο καί. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τὰ λατινικὰ χφφ ἔχουν μόνο *fuscatur*. 43 ἀναξίους ποιεῖ: μετακίνησε τὸ obscuratur πρὸ πάνω κι ἔτσι πρόσθεσε (;) καινούργιο ρῆμα.
11. 3 τῷ Θεῷ: συμπληρώνει τὸ ἀντικείμενο 29 Ἱερουσαλήμ.

### Ἐπιδράσεις τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴ μετάφραση

Στὸ ἔργο ὑπάρχουν πολλὰ χωρία ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή. Ὁ ἀνάγνωστης μπορεῖ νὰ βρῇ τις παραπομπές στὴν ἔκδοση τοῦ Hellmann κάτω ἀπὸ τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα. Ὁ Πλανούδης, μεταφράζοντας αὐτὰ τὰ χωρία, τις περισσότερες φορές ἀκολουθεῖ τὸ λατινικὸ κείμενο. Ὡστόσο ἦταν φυσικὸ νὰ ἐπηρεαστῇ καὶ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τὰ παραδείγματα ποὺ ἀκολουθοῦν εἶναι ἀπὸ τὰ πρὸ χαρακτηριστικὰ.

Οἱ λέξεις τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ λατινικοῦ κειμένου ποὺ δὲν ἔχουν ἀπόλυτη ἀντιστοιχία εἶναι γραμμένες μὲ πλάγια γράμματα:

3. 40 ἄσμενος μέχρι θανάτου σταυρὸν ὑπέμεινεν ~ *usque ad mortem crucis ignominiam libenter sustinuit* πβλ. Φιλιππ. 2. 8.

10. 46 ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ διδόναι αὐτοῖς ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον ~ *super familiam suam dare illis cibum in tempore suo mensuram tritici* (πβλ. Λουκ. 12.42). 49 ἐπὶ ὀλίγα ~ *quia in paucis* (πβλ. Ματθ. 25.22).
11. 16 ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ~ *quiescite agere perverse* (πβλ. Ἦσ. Α' 1. 16).

### Ἀποκατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου

Στις παρακάτω διορθώσεις βοήθησε καὶ τὸ λατινικὸ κείμενο :

3. 5 παρὰ τῶν γερόντων = *apud veteres*. 8 πρὶν ἐφικέσθαι τῆς τοῖς νομοδιδασκάλοις ἡλικίας = *dum adhuc ad legitimam aetatem doctoris non pervenit*.
4. 18 ἀνθρώπου = *hominis*: τὸ αὐτοῦ τῶν χφφ προῆλθε ἀπὸ συντομογραφία τοῦ ἀρχετύπου. 35 ἀντιπαρέχεται = *praebet*.
5. 33 μὴ ἐπιτρέπειν = *non permittere*.
7. 3 διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτίσματος = *per fidem et baptismum*: ἡ φράση 'τὴν κοινωνίαν τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ βαπτίσματος' δὲν ἔχει ἔννοια. 6 ἐπιθυμίαν = *amorem*.
8. 9 οἱ... ἔνοικοι δημιουργηθέντες = *qui in summo caeli conditi erant culmine*.

Τὰ μεταφραστικὰ αὐτὰ στοιχεῖα φανεροῦν ὅτι, παρὰ τὴ διαπίστωσή μας σχετικὰ μὲ τὴν κατὰ λέξη μετάφραση, ὁ Πλανούδης δὲ δισταίνει ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ πρότυπό του ἐκεῖ ὅπου νιώθει ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λόγος τὸ ἀπαιτεῖ<sup>1</sup>.

### Τὰ χειρόγραφα τοῦ λατινικοῦ κειμένου καὶ ὁ codex Planudeus

Ὁ S. Hellmann ἐκδίδει τὸ λατινικὸ κείμενο χρησιμοποιώντας ἐννιά χειρόγραφα, πού τὰ χωρίζει σὲ δυὸ οἰκογένειες<sup>2</sup>, τὶς Π καὶ Φ. Στὴν πρώτη τοποθετεῖ τὰ χειρόγραφα PRFAT, ἐνῶ τὴ δευτέρα τὴ χωρίζει σὲ δυὸ ομάδες, τὴν α ὅπου τοποθετεῖ τοὺς BS καὶ τὴ β μὲ τοὺς MO. Τὰ χειρόγραφα αὐτὰ ἀναλυτικότερα εἶναι τὰ παρακάτω :

P, Berlin, Königliche Bibliothek, Phill. 1691, s. XII

R, Zürich, Kantonsbibliothek Rhein. XCV, s. IX/X

F, Oxford, New College 140, s. XIII

1. Βλ. καὶ Β. Κοπανοῦ, Παρατακτικὰ ζεύγη στὶς μεταφράσεις τοῦ Μ. Πλανούδη, Ἐπιστομονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τ. ΙΓ', 1974, σελ. 34.

2. Βλ. S. Hellmann, ὁ. π., σελ. 27 κ. κ.

A, Paris, Bibliothèque Nationale Lat. 2155, s. XIII-XIV

T, Paris Bibliothèque Nationale Lat. 1651, s. XIII

B, Bern, Stadtbibliothek 618, s. XI/XII

S, St. Gallen, Stiftsbibliothek 227, s. IX

M, Metz, Stadtbibliothek 138, s. XII

O, St. — Omer 267, s. IX

Κρίναμε σκόπιμο νὰ βροῦμε ἀπὸ τῆ μιᾷ μεριά τῆ συγγένεια τοῦ λατινικοῦ χειρογράφου τοῦ Πλανούδη μὲ τὰ γνωστὰ χειρόγραφα, πού χρησιμοποιήσε ὁ S. Hellmann, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὶς διαφορετικὲς γραφὲς στὶς ὁποῖες μᾶς ὀδηγεῖ τὸ κείμενο τῆς μετάφρασης καὶ πού εἶναι δυνατό νὰ βοηθήσουν στὴ βελτίωση τοῦ λατινικοῦ κειμένου.

### α) Συμφωνία μὲ τὰ γνωστὰ χειρόγραφα τοῦ λατινικοῦ κειμένου

Τὸ λατινικὸ χειρόγραφο πού εἶχε μπροστά του ὁ Πλανούδης φαίνεται ὅτι συγγενεῖ μὲ τὸ χφ T, γιατί σέ ὀγδόντα τέσσερες περιπτώσεις συμφωνεῖ εἴτε μαζί του εἴτε μὲ ὁμάδες στὶς ὁποῖες περιέχεται κι αὐτό. Π. χ. 4. 30 ἀργύριον = argentum T aurum et argentum rell. 5. 40 γάρ = enim T vero rell. 11. 23 πάντα τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας = omnes ecclesiae partes T omnis ecclesia rell. 12. 27 οἱ ἄνευ νόμου = sine lege T lege F longe rell. 1. 4 εἰς ἔργον φέρειν = facere FAT facile PR om. BSMO 4. 42 παρεχέτω = praestet AT praestat F perdat rell. 5. 5 τίκει = habet TMO custodit PBS om. RFA 53 ἡκρωτηριασμένων = debilium FAT vilium rell. 56 φίλη = amica AT amicitia rell. 7. 32 παρὰ... τὰ λοιπὰ πάντα στοιχεῖα = inter ima elementa FAT (τὸ συντομογραφημένο ima τὸ διάβασε omnia ὁ Πλανούδης καὶ πρόσθεσε τὴ λέξη λοιπά) ab intimis O interim rell. 9. 38 χειμῶνος = hiemis TMO hiemis asperitate B hiemis serenitate A hiemisperia PRFS 11. 3 παγίδι = laqueo PRFAT om. rell. 12. 28 Θεοῦ = Dei FAT sanctus rell.

Ἀντίθετα, σαράντα πέντε φορές συμφωνεῖ εἴτε μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλλα χφφ εἴτε μὲ ὁμάδες στὶς ὁποῖες δὲν ὑπάρχει ὁ T, π. χ. 5. 37 περὶ ὧν οὐκ οἶσθα = de his quae ignoras non tractare P de his quae ignoras non tractare, etiam quae scis non omnia proferre rell. (γιὰ τὸ non tractare βλ. παραπάνω στὰ ἀμετάφραστα) 8. 16 ἐν γῆ = in terris B in mortuos S om. MO inter mortales rell. 11. 11 τί τοίνυν = quid ergo F qui ergo rell. Ἡ γραφὴ quid παρασύρει τὸ μεταφραστὴ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ παρακολουθήσῃ τὸ νόημα τῆς περιόδου· ἔπρεπε νὰ μεταφράσῃ: Οὗτοι τοίνυν κ.λ.π. 2. 16 ἐκπίπτοντες = lapsi FAO laxi P lassi rell. Εἶναι προτιμότερη ἡ γραφὴ lapsi. 3. 25 καὶ τὰ λοιπὰ = et reliqua FA et matrem R et adnuntiabit tibi PBSMO et adnuntiabit tibi maiores

tuos et dicent tibi T 11. 13 φέροντες = ferunt PRFMO fecerunt AT fiunt BS.

Ἀπὸ τὰ στατιστικὰ αὐτὰ στοιχεῖα μπορεῖ νὰ συμπεράνη κανεὶς ὅτι ὁ Πλανούδης χρησιμοποίησε χειρόγραφα καὶ ἀπὸ τὶς δύο οἰκογένειες ἢ *codicem contaminatum*.

### β) Διαφορετικὲς γραφές

Σὲ δέκα τέσσερες περιπτώσεις τὸ κείμενο τῆς ἑλληνικῆς μετάφρασης μᾶς ὀδηγεῖ σὲ γραφὴ διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη ποὺ σώζουν τὰ γνωστὰ λατινικὰ χειρόγραφα καὶ μάλιστα τὶς περισσότερες φορές σὲ καλύτερη :

3. 18 *περὶ μὲν γὰρ τοῦ φυσικοῦ πατρός = de patre namque naturali*, ἐνῶ τὰ λατινικὰ *χφφ* στῆ θέσῃ τοῦ *naturali* ἔχουν *naturaliter*. Ἡ γραφὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ἐπιβεβαιώνει τὴν εἰκασία τοῦ S. Hellmann<sup>1</sup>.

26 ἢ ἀνάξιός ἐστι *περὶ τὰς νουθεσίας, ὅμως τῶν νέων ἢ ὑποταγῆ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους ἀποδοτέα ἐστὶ = aut indignus fuerit admonitu, tamen seniori adolescentis oboedientia praebenda erit*, τὰ λατινικὰ *χφφ* ἔχουν *aut indignus fuerit, admonenti tamen seniori κ.λ.π.*

4. 14 μὴ οὖν κάθευδε ἐπὶ τῶν σῶν θησαυρῶν = *non ergo dormias in thesauris tuis ἢ non ergo dormiat in thesauris suis*, ὅπως ἔχουν τὰ *χφφ* RA, γιὰτὶ δὲ στέκεται ὁ τύπος *dormiat* μὲ τὸ *tuis* στῆ συνέχεια, ὅπως τὸ ἔχει ὁ S. Hellmann (βλ. σελ. 38). Γιὰ τὸ *non* μὲ Ὑποτακτικὴ στῆ μεταγενέστερη λατινικὴ πεζογραφία βλ. R. Kühner - F. Holzweissig, *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache*, II Band I, 2. Aufl. Hannover 1912 (ἀνατύπωση Darmstadt 1966), σελ. 192. 49 ὅτι αὐτοὶ ἐλεγήθησονται, ἐφ' ὅσον... ποιοῦνται = *quoniam ipsi misericordiam consequentur, dum in hac vita non substantiam sed affectum Dei requirunt*. Τὰ λατινικὰ *χφφ* συμφωνοῦν ὡς τὸ *consequentur*, ἀλλὰ συνεχίζουν διαφορετικὰ: *Felix est misericors, dum in hac virtute (vita B) non substantiam sed affectum Deus requirit*.

5. 19 πλάττει καὶ μορφοῖ = *figit*, τὰ λατινικὰ *χφφ*: *figit PRFAT vegetat SMO viget et B<sup>2</sup>*. Φαίνεται καθαρά ὅτι ὁ Πλανούδης ἀποδίδει μὲ παρατακτικὸ ζευγὸς<sup>3</sup> τῇ λατινικῇ λέξει *figit*. 20 μεθ' ὧν τε οὐδέποτε ἤλπισε λογίμων ἀνδρῶν συσσιτίαν ποιεῖται = *et insperabilia perfectis contubernia nectit*, τὰ λατινικὰ *χφφ* στῆ θέσῃ τοῦ *insperabilia* ἔχουν: *inseparabilia S inseparabilia rell.* 45 ἐαυτὸν μὴ

1. Ὁ. π., σελ. 37.

2. Βλ. Hellmann, σελ. 41.

3. Βλ. Β. Κοπανοῦ, δ. π., σελ. 29.

χραίνειν = se ipsum non maculare, τὰ λατινικά χφφ: sensum non maculare. 46 μὴ προσκειῖσθαι τῇ γῆ = ne solo adhaerere (?) τὰ λατινικά χφφ: Deo soli adhaerere. Ἄν τὸ λατινικὸ χφ τοῦ Πλανούδη συμφωνοῦσε μὲ τὰ ἄλλα γνωστὰ χφφ, θὰ ἦταν προτιμότερη ἢ κατὰ λέξιν μετάφραση.

6. 2 ἄνευ αὐστηρίας = sine severitate τὸ τῆς αὐστηρίας δέος = severitatis rigorem ἀντὶ γιὰ τὰ sine virtute καὶ virtutis rigorem ποὺ ἔχουν τὰ λατινικά χφφ. Ἡ συνέχεια τοῦ κειμένου ἐνισχύει τὴν ἀποψή μας.
7. 6 σπουδάζεται = peragitur, τὰ λατινικά χφφ: de qua agitur βλ. καὶ στὸ στίχο 11, ὅπου μεταφράζεται τὸ peragitur μὲ τὸ σπουδάζεται. 29 ἑαυτοὺς ἀγαπῶντες ἀλλήλους ἀγαπῶσιν = semet ipsos diligentes invicem diligunt, τὰ λατινικά χφφ ἀντὶ γιὰ diligentes ἔχουν licenter.
9. 23 πάντα διαπράττεσθαι = omnibus insistere, τὰ λατινικά χφφ: orationibus insistere. Οἱ δύο λέξεις μοιάζουν παλαιογραφικά. 38 πραγμάτων = rerum ἀντὶ γιὰ τὸ terrarum τῶν χφφ. ταραττομένης τῆς τῶν πραγμάτων εὐετηρίας = turbata rerum fecunditate ἀντὶ γιὰ turbata terrarum fecunditatem. Κι ἔτσι τὸ κείμενο: 'καταιγίς... ἐπέχει' ἀποκαθίσταται ὡς ἐξῆς: tempestas aeris et hiemis, turbata rerum fecunditate, maris ministeria prohibet ἀντὶ γι' αὐτὸ ποὺ ἐκδίδει ὁ S. Hellmann: tempestates aeris et hiemisperia turbata terrarum fecunditatem et maris ministeria prohibent. 39 πνευμάτων βία = flaminum ictus (εἰκασία τοῦ κ. Γ. Σαββαντίδη), τὰ λατινικά χφφ: fluminum F fulminum rell. Καμιὰ ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς γραφές δὲν ἔχει θέση ἐδῶ, ὥστόσο φαίνεται ἡ παλαιογραφικὴ ὁμοιότητα τῶν flaminum καὶ fluminum. 44 Ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν Δαυὶδ ἐκ χειρὸς υἱῶν Ἰσραὴλ = regnum David Dominus de manibus filiorum Israhel, τὰ λατινικά χφφ: regnum domus Israhel Dominus de manibus filiorum eius.
12. 24 εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη = in ceteras gentes ἀντὶ in cunctas gentes τῶν χφφ.

Σ' αὐτὲς τὶς διαφορὰς πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὸν τίτλο, ποὺ δὲ μοιάζει μὲ κανέναν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ δίνουν τὰ γνωστὰ λατινικά χφφ. Μᾶς βρῖσκει σύμφωνους ἢ γνώμη τοῦ W. O. Schmitt<sup>1</sup> σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀναγραφῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Αὐγουστίνου στὰ λατινικά χφφ. Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τοῦτο:

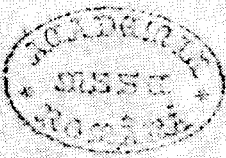
1. "Ο. π., σελ. 34, σημ. 48: Obwohl die Ausgabe S. Hellmanns alle ihre Vorgängerinnen bei weitem übertrifft, vermisst man u. a. Angaben, in welchen Handschriften 'De duodecim abusivis saeculi' als Werk Augustins ausgegeben wird, wie es ja auch Planudes begegnete.

4. 29-35: στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ λατινικὸ κείμενο, σύμφωνα μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ S. Hellmann<sup>1</sup>, εἶναι τὸ ἐξῆς· *ostendunt, qui toto cordis intuitu illas res amat quae numquam se diligunt. Si etenim aurum et argentum et agros et vestimenta et cibos et metalla et bruta animalia quis dilexerit, haec omnia vicem sibi amoris rependere non posse ipsa rerum natura ostendit. Quid a ratione longius est quam diligere quod te amare non valet et neglegere illum qui tuae ditioni cum dilectione omnia praebet?* Στὸ λατινικὸ χφ τοῦ Πλανούδη ὁ ἀντιγραφέας παρασύρθηκε ἀπὸ τὰ δυὸ ῥήματα *ostendunt* καὶ *ostendit* καὶ ἔλλαξε τὴ θέσιν τῶν δυὸ προτάσεων ποὺ ἀρχίζουσι μὲ τὰ ἴδια γράμματα καὶ ποὺ εἶναι γραμμένες μὲ πλάγια. Αὐτὸ εἶναι συνηθισμένο λάθος τῶν ἀντιγραφέων. Ὁ Πλανούδης δὲν εἶχε λόγους νὰ κάμῃ μιὰ τέτοια ἀλλαγὴ. Τὸ *toto cordis intuitu* τὸ ἐντάξαμε στὰ ἀμετάφραστα.

---

1. "Ο. π., σελ. 39.

... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...  
... και τον ... οριστον ... και ...





## R É S U M É

### MAXIME PLANUDE : TRADUCTION DU «DE DUODECIM ABUSIVIS SAECULI» DU PSEUDO - AUGUSTIN

L'ouvrage planudéen qui a donné lieu à cette étude est la traduction d'un opuscule qui a été souvent attribué à Saint - Augustin ou à Saint - Cyprien, mais qui en réalité est une œuvre apocryphe rédigée en Irlande au cours du septième siècle de notre ère.

L'édition critique est basée sur quatre manuscrits signalés par M. Rackl. Elle est complétée par une série de remarques portant sur les procédés dont Planude s'est servi afin de résoudre les différents problèmes de traduction. On espère que ces observations rendront des services aux chercheurs qui s'occupent de cet aspect de l'œuvre du moine byzantin.

On étudie par la suite les rapports entre le manuscrit latin pris comme base par Planude et les autres manuscrits de l'opuscule du Pseudo - Augustin. Suit une liste des leçons que l'on peut tirer du texte grec et qui, nous semble-t-il, contribuent à l'amélioration du texte latin.